

**İRAN'DA SANAT EĞİTİMİ:
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İLK, ORTA VE LİSE ODAKLI BİR BAKIŞ**

Yüksek Lisans Tezi

Yılmaz ACAR

Eskişehir 2023

**İRAN'DA SANAT EĞİTİMİ:
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İLK, ORTA VE LİSE ODAKLI BİR BAKIŞ**

YILMAZ ACAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Resim-İş Eğitimi Programı

Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İsmail Özgür SOĞANCI

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Nisan 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Yılmaz ACAR' ın “İran’da Sanat Eğitimi: Geçmişten Günümüze İlk, Orta ve Lise Odaklı Bir Bakış” başlıklı tezi 29.03.2023 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından “Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği” nin ilgili maddeleri uyarınca, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Eğitimi Programında, Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

ÖZET

İRAN’DA SANAT EĞİTİMİ:

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İLK, ORTA VE LİSE ODAKLI BİR BAKIŞ

Yılmaz ACAR

Güzel Sanatlar Eğitimi A.B.D. Resim- iş Eğitimi Programı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Nisan 2023

Danışman: Prof. Dr. İsmail Özgür SOĞANCI

Bu araştırma, 2023 yılı itibarı ile günümüz İran’ın, yani İran İslam Cumhuriyeti’nin örgün eğitim sistemindeki okullarına ve o okullarda uygulanan sanat eğitimine odaklanmıştır. Bu doğrultuda, İran kültür ülkesinin, derin tarihi tanıklıkla gelen sanat eğitimi, genel eğitim üst çerçevesi altında ve genel eğitimin içinde ülkedeki kültürel birikimden gelen bir öge olarak ele alınmıştır. Ele alınan sanat eğitimi ögesi değerlendirilirken, ülkedeki politik geçmiş ve o an dünyada var olan durum dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda, ülkede yayımlanan birçok Farsça makale incelenmiş, aynı zamanda başta İngilizce metinler ve diğer birçok dilden alıntılar yapılarak bu konuda güçlü deliller ile tezin yapısı sağlamlaştırılmıştır. Ülkedeki sanat eğitiminin yaklaşık 300 yıllık bir geçmişi bütün bu kaynakların oryantasyonu ile bir bütün oluşturacak biçimde düzenlenmiştir. Kaşgarlardan başlayıp, günümüz İslam Cumhuriyeti dönemine kadar süren süreçte ülkedeki sanat eğitiminin durumunu yönlendiren, politik sebeplerin de içinde olduğu, birtakım olgular incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen makaleler yoluyla İran’da verilen sanat eğitiminin programı uygulayanlar tarafından çok ciddiye alınmadığı gözlemlenmiştir . Ayrıca diğer birçok ülkede verilen sanat eğitimi müfredatı da ilgili makaleler yoluyla İran ile karşılıklı olarak değerlendirilmiştir. Çıkan sonuçta İran’ ın İslami değerlere ve geleneklerine bağlı bir eğitim süreci tasarladığı görülmüştür. Bu değerlerin 1979 İslam Devrimi ardından daha da fazla önem kazandığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: İran, Sanat, Eğitim, İslam, Okul

ABSTRACT

ART EDUCATION IN IRAN:

A PRIMARY, MIDDLE AND HIGH SCHOOL FOCUSED LOOK FROM PAST TO
PRESENT

Yılmaz ACAR

Fine Arts Education Arts and Craft Teaching Program

Anadolu University, Institute of Educational Sciences, April 2023

Advisor: Prof. Dr. Ismail Ozgur SOGANCI

This research focuses on the schools in the formal education system of today's Iran, the Islamic Republic of Iran, as of 2023, and the arts education applied in those schools. Accordingly, the art education of the Iranian cultural country, which comes with deep historical testimony, is handled as an element coming from the cultural accumulation of the country, under the upper frame of general education. While evaluating the art education element, the political past in the country and the current conjuncture in the world were taken into account. In this context, many Persian articles published in the country were examined, and the structure of the text was strengthened by quoting from the foremost English texts and many other languages. The 300-year history of art education in the country has been organized in such a way as to form a whole with the orientation of all these resources. In the process starting from Kashgars and continuing until today's Islamic Republic, some facts, including political reasons, which direct the state of art education in the country, have been examined. Through the articles examined as a result of the research, it has been observed that the art education given in Iran is not taken very seriously by those who implement the program. In addition, the arts education curricula given in many other countries were also evaluated mutually with Iran through related articles. As a result, it was seen that Iran designed an education process based on Islamic values and traditions. It was seen that these values gained even more importance after the 1979 Islamic Revolution.

Keywords: Iran, Art, Education, School, Curriculum

TEŞEKKÜR

Öncelikle sanat yolcuğumun ilk yıllarında üzerimde emeği olan hocam Fevzi Bilge'ye , üniversite yaşantım boyunca mesleğimi daha çok sevmeme vesile olan hocam Gülcan Başar' a, hayatımın beni erdirdiği güzelliklerin sebebi annem başta olmak üzere çekirdek aileme, bu tezin Farsça çeviriler yapılarak oluşturulmasından kaynaklı Farsça öğrenmeme vesile olan Nasrin Sayyid Zavvar hocama, tezi düzenleme ve etkili bir hale getirmemde oldukça büyük desteği olan Kibar Evren Bolat hocama ve nezaketi ile çalışkanlığından ders aldığım danışmanım İ. Özgür Soğancı' ya teşekkür ederim.

YILMAZ ACAR

Nisan-2023

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET iii

ABSTRACT iv

TEŞEKKÜR v

İÇİNDEKİLER vi

TABLolar DİZİNİ vii

GÖRSELLER DİZİNİ viii

ŞEKİLLER DİZİNİ ix

1. GİRİŞ 1

1.1. Kavramsal Çerçeve ve Amaç 2

1.2. Kapsam ve Sınırlıklar 3

2. YÖNTEM 4

3. İRAN'DA EĞİTİM 6

3.1. Günümüz Eğitim Sistemine Genel Bakış 6

3.1.1. Sistem ve organizasyon 6

3.1.2. Kurumlar 8

3.1.2.1. Okulöncesi 8

3.1.2.2. İlkokul 11

3.1.2.3. Ortaokul 12

3.1.2.4. Lise 14

3.2. Tarihsel perspektif 20

3.2.1. İslam devrimi öncesi dönem 21

3.2.1.1. Kaçar hanedanlığı	21
3.2.2.2. Pehlevi hanedanlığı	25
3.2.2. İslam devrimi sonrası dönem	27
4. İRAN'DA SANAT EĞİTİMİ	31
4.1. Günümüzde Durum	32
4.1.1. Müfredat	35
4.1.2. Okullarda sanat eğitimi	38
4.1.2.1. İlkokul	38
4.1.2.2. Ortaokul	41
4.1.2.4. Lise	43
4.2. Yeni Eğilimler	46
5. SONUÇ YERİNE	48
KAYNAKÇA	52
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. İran millî eğitim bakanlığı yapısı	10
Tablo 3.2. İran ilkokulları haftalık ders saatleri tablosu	14
Tablo 3.3. İran ortaokulları haftalık ders saatleri tablosu	17
Tablo 3.4. İran teorik liselerinde ders planı	20
Tablo 3.5. İran edebiyat ve beşerî bilimler liseleri ders planı	21
Tablo 3.6. İran fizik ve matematik liseleri ders planı	22
Tablo 3.7. İslami ilimler liseleri ders planı	24
Tablo 3.8. Teknik ve meslek liseleri ve bunların ortak derslerine dair ders planı	25
Tablo 4.1. 1937 ile 1993 yılları arasında İran ilkokullarında verilen sanat eğitimi dersinin içeriği	45

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 1.1. İran ülkesinin bölgesel haritası	1
Görsel 3.1. İran anakokullarında kız sınıflarından birine ait görsel	13
Görsel 4.1. Tahran bienali afişi	40
Görsel 4.2. Faramarz Pilaram' a ait çalışma	41
Görsel 4.3. Charles Hossain Zandaroudi' ye ait çalışma	42
Görsel 4.4. İran ilkokullarından birinde resim dersine şablon hazırlayan kız çocuğu...47	
Görsel 4.5. İran ortaokullarından birinde resim dersi	49
Görsel 4.6. İran' daki bir <i>kardanesh-i honarinin</i> kız sınıfında resim yapan öğrenciler.....	52
Görsel 4.7. Faizin haram olduğuna dair ders kitabında yer alan ifade	54

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3.1. İran eğitim sistemi	8
--------------------------------------	---

1.GİRİŞ

Yaklaşık 90 milyon nüfusu ve 1.750.000 km² yüz ölçümü bulunan İran İslam Cumhuriyeti başkenti Tahran olan bir Asya devletidir. Devletin yönetim biçimi üniter başkanlık sistemli teokratik cumhuriyettir. Ülkenin kuzeyde Ermenistan, Azerbaycan, Hazar Denizi ve Türkmenistan, doğuda Afganistan ve Pakistan, güneyde Umman Körfezi, Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi, batıda Irak ve Türkiye ile sınırı vardır. Ülkenin nüfusu 2022 yılının aralık ayı itibariyle 86,698,564 kişidir (PRB, 2022, s. 14). Ülke, Türkiye'deki il sistemine benzer bir yapıdan oluşan 31 eyaleti barındırmaktadır.

Görsel 1.1. İran ülkesinin bölgesel haritası

(Fanid, 2020)

Ülke genel anlamda yüksekliği 2000 metreyi aşan dağlardan, havza ve platolardan oluşmuştur. En büyük dağ masifi, ülkenin kuzeybatısından güneye doğru önce Basra Körfezi kıyılarına uzanan ve sonra doğuya doğru en güneydoğu eyaletine kadar devam eden Zagros'tur. Diğer sıradağlar, Hazar Denizi'nin güney kenarı boyunca kuzeybatıdan

doğuya doğru uzanır. Son olarak, ülkenin doğu sınırı boyunca birkaç dağılmış sıradağ vardır. Orta ya da İç Plato, bu sıradağların arasında bulunur ve ülkenin yüzde 50'sinden fazlasını kaplar. Kısmen dikkat çekici bir tuz bataklığı (kavir) ve kısmen de çevredeki dağların eteklerine yakın daha verimli arazi uzantıları olan gevşek kum veya taş alanlarıyla kaplıdır (Mortimer, 2004, s. 86).

İran değişken bir iklime sahiptir. Kuzeybatı ve batıda, kışlar aralıktan şubata kadar yoğun kar yağışı ve donma noktasının altındaki sıcaklıklarla soğuktur. İlkbahar ve sonbahar ise nispeten ılımandır. İlkbaharın başlarında ve sonbaharın sonlarında yağmur yağar. Yazlar kuraktır; günler sıcak olabilir, ancak geceler ılıktan soğuğa geçer. Tahran'da ve ülkenin orta kesimlerinde kışlar batıdakinden daha az şiddetli ve yazlar daha sıcak geçer. Hazar kıyı ovası boyunca kışlar genellikle ılıman geçer ve nadiren donlar görülür; yazlar sıcak ve nemlidir. Güneyde, kışlar ılıman ve yazlar çok sıcak geçer; Basra Körfezi kıyısı boyunca temmuz ayında ortalama günlük sıcaklıklar 40°C'yi aşar. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olması, İran'ın çeşitli yörelerinde iklim farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, birçok yörede kuraklık hüküm sürerken, Hazar kıyı ovasının batı kesiminde yıllık yağış miktarı 1.300 milimetreyi aşar (E. Curtis & Hooglund, 2008, s. 84).

İran ülkesinin jeopolitik önemi ve coğrafik zenginliği yanında sosyolojik olarak da zenginliğinden söz edilebilir. Ülkede farklı etnik gruplardan birçok topluluk bulunmaktadır. Başta Fars toplumu olmak üzere ülkede; Kürt, Azeri, Beluç, Arap ve Türkmen halkları bulunmaktadır. Ülkede, Hint-İran dillerini konuşanlar arasında ülkenin tek resmi dili olan Farsça ve çeşitli lehçeleri; batı İran'daki Kürtler tarafından konuşulan Kurmançça adı verilen lehçeyi konuşanlar; Zagros'un merkezinde yaşayan Bakhtiaris ve Lurs' un dili olan Luri dilini konuşanlar ve güneydoğu İran'da yaşayan aynı adı taşıyan yarı kabile halkının dili olan Beluci ve Türkçenin Azeri lehçesi gibi çok farklı diller konuşulmaktadır (E. Curtis & Hooglund, 2008, s. 91).

1.1 Kavramsal Çerçeve ve Amaç

“Hangi İran?” sorusu yanıtlanması zor bir soru. İran'ı herhangi bir kavramsal çerçeveye sığdırıp bütünüyle ele almak belki hiç mümkün değil. Bilindik bir coğrafya olarak, tarihsel ortaklıklar açısından bakıldığında çerçevesi daha çok savaşlar, anlaşmalar, ihtilaller ve büyük sosyal hareketleri içermektedir. Siyasal olarak bir değerlendirmeye

başlandığında yüzyılları aşan bir egemenlik rekabeti, güç savaşları, toprak ve zenginlik paylaşımı, din-toplum ilişkileri gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Bunlara elbette bir memleketin tüm olgularını etkileyen baskın kavramlarda ve İran'la ilgili her soruda karşılaşılacaktır. Ancak buradaki bakış açısı bu tarihsel, sosyolojik, dinsel ve askeri kavramlardan daha ziyade İran eğitim sisteminin genel organizasyonu içinde sanat eğitimi kavramının nasıl ele alındığı, geniş öğrenci kesimine, özellikle de ilk, orta ve lise kademelerinde nasıl bir eğitim ortamı sunulduğuyla ilgilidir.

Dolayısıyla bu araştırma, 2023 yılı itibarı ile günümüz İran'ının, yani İran İslam Cumhuriyetinin örgün eğitim sistemindeki okullarına ve o okullarda uygulanan sanat eğitimine odaklanmaktadır. Bu odaklanmada asıl amaç sanat eğitiminin bu ülkedeki tarihsel süreci ve güncel yapılanmasıdır. Bir diğer deyişle, çalışmada hedeflenen, yüzyıllardır yanımızda bulunan bu uygarlığın günümüz eğitim düzleminde sanat eğitimine nasıl baktığını, sanat eğitime yönelik nasıl bir müfredat kurguladığını ve bu müfredatı uygulamada nasıl bir organizasyon benimsediğini anlamaktır.

Burada 'anlamak' kavramını mümkün olduğunca öznel değerlendirmelerden uzak bir göz önüne serme, belgeleme, fotoğraf çekme etkinliği olarak düşünmek yerinde olacaktır. Amaç, yorumlamak, eleştirmek, kıyaslamak ya da hüküm vermek değil, İran İslam Cumhuriyeti'nin K12 sanat eğitimi organizasyonunu göz önüne sermek, okuyucuyu bu eğitimin süreç ve içeriklerine aşina kılmaktır.

1.2 Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada veri toplama aracı yöntem doküman analizi ve literatür taraması olduğundan tüm veriler basılı ve elektronik ortamlardaki bilgi ve yorumlarla sınırlıdır. Burada İran devletinin resmî belgeleri, eğitim-öğretim istatistikleri, ulusal ve uluslararası yayınlar, makale ve kitaplar ana kaynaklarımız olarak kullanılmıştır. Araştırmanın yazıldığı dönemde ülkede gerçekleşmekte olan sosyal kaos araştırma için kaynak ulaşımını oldukça güç hale getirmiştir. Bununla birlikte ülkedeki bazı kurumların internet sitelerine ulaşamamasından kaynaklı araştırmalar yıllarla sınırlı kalmıştır. Amaç bölümünde değinildiği üzere tez, günümüz İran'ı bağlamında iki ana kavramın bileşkesine odaklanmakta: İran'da ilk, orta ve lise kademelerinin yapısı ve sanat eğitimi. Bu odaklanmada tekil görüşler, yorumlar, değerlendirmelerden çok genel prosedürler, belgeler ve somut veriler egemen kılınmaya çalışılmıştır.

2.YÖNTEM

Çalışmanın amacı doğrultusunda belirlenen araştırma yöntemi tarama incelemesine dayalı olarak doküman incelemesi ve literatür taraması yöntemleridir. Yöntemin belirlenmesinde, amacın betimsel niteliği, çalışmanın sunulacağı enstitünün süre kısıtları ve yazarın İran dili Farsça' ya olan yakınlığı belirleyici olmuştur. Literatür incelemesinde kullanılan 'İnceleme veya gözden geçirme' terimi, belirli bir konuda yayınlanan eserlerin eleştirel bir sentezi anlamına gelir ve belirli bir konuda güncelleme yapmayı amaçlayan literatürün bir incelemesini sunmak için temel bir işlevi yerine getirir. En klasik örnek "İkincil yayınlar" olarak tanımlananların, onları yazarların daha önce yapılmış (yayınlanmış veya yayınlanmamış) çalışmalardan veri elde etmeleri, sonuçları özetlemeleri ve kendi sonuçlarını çıkarmaları nedeniyle bu ad verilir (Brugnolli & Saiani, 2010, s. 1).

Diana Ridley, Literatür Taraması- Öğrenciler için Aşama Aşama Rehber adlı kitabında literatür taramasının amaçlarını şöyle sıralar:

- Araştırmanız için tarihsel bir arka plan sağlar;
- Alandaki güncel tartışmalara, meselelere ve sorulara atıfta bulunarak araştırmanızın yer aldığı mevcut bağlama genel bir bakış sunar;
- Araştırmanızı destekleyen ilgili teori ve kavramların bir tartışmasını içerir;
- İlgili terminolojiyi tanıtır ve terimlerin kendi çalışmanız bağlamında nasıl kullanıldığını netleştirmek için tanımlar sağlar;
- Alandaki ilgili araştırmaları tanımlar ve çalışmanızın bunu nasıl genişlettiğini veya buna meydan okuduğunu gösterir veya alandaki çalışmadaki bir boşluğu nasıl giderir;
- Araştırmanızın ele aldığı pratik bir sorun veya konu için destekleyici kanıtlar sağlar ve böylece öneminin altını çizer (Ridley, 2012, s. 24) ;

Ridley bu ifadeleri ile, literatür taramasının tarihin- bazı bilim dallarında en derinden- bilgiler alarak bunu birtakım bilgilerle genişleterek, ilgili bilimin üst üste eklenen bilgilerle daha zengin bir form aldığını betimlemiştir. Literatür taraması adı altında ilk çalışmalar 19 yy.' ın son yarısında- özellikle Almanya'da -iki formatta yazılmaya başlanmıştır bunların birincisi; belirli çalışma alanındaki literatür katkılarının yıllık, açıklayıcı ve kapsamlı incelenmesi idi, ikincisi ise ; İnceleme, seçici, eleştirel ve analitiktir, belirli bir bilimsel soruna ve çözümüne odaklanır (Figueiredo, 1990, s. 131). Bu dayanakla literatür taramasının, son yaklaşık 150 yıldır yeni kullanılmaya başlanan bir yöntem olduğu açıklanabilir. Bu kadar süredir olmamasının nedeni basılı kaynakların sayısının az olması olarak açıklanabilir. Alan yazın taraması öncelikle bir konuda

yazılmış ilk ve otoriter metinlere yani birincil kaynaklara, ardından da onlardan türeyen ya da reaksiyon olarak oluşturulan ikincil kaynaklara, yani daha önce yapılmış olandan veri elde eden, sonuçları özetleyip kendi sonucunu çıkaran kaynaklara odaklanır (Brugnolli & Saiani, 2010, s.1).

Bir nitel araştırma yöntemi olan ve belge incelenmesi olarak da bilinen doküman analizi yöntemi ise var olan kayıtlardan veya belgelerin incelenerek veri elde edilmesi yöntemidir. Doküman analizi belli bir konuya dönük kaynaklardan okuma yapma, notlar olma ve bu notların değerlendirmesi sürecini kapsar (Karasar, 2005, s. 35). Doküman analizi, iletişim içeriğinin çıkarıma temel teşkil ettiği herhangi bir sorunu araştırmak için özel olarak geliştirilmiş çok amaçlı bir araştırma yöntemidir. Doküman analizinde nitel araştırmacının birden çok (en az iki) kanıt kaynağından yararlanması beklenir; yani, farklı veri kaynakları ve yöntemlerinin kullanımı yoluyla yakınsama ve doğrulama. Belgelerin yanı sıra, bu tür kaynaklar arasında röportajlar, katılımcı veya katılımcı olmayan gözlem ve fiziksel eserler yer alır (Yin, 2008, s. 196). Alan yazın taramalarında genel olarak amaç, başlanacak bir çalışmanın hangi bağlamda yürüyeceğinin ve özellikle süregelen çalışmalardan sentez yoluyla hangi boşlukların doldurulmak üzere hedef alındığının gösterilmesi olarak düşünülebilir (Köroğlu, 2015, s. 61).

Bu çalışma, daha sonraki çalışmalara ışık tutacak birtakım verileri ortaya koymaktan çok, amaç edindiği bağlamın mütevazı bir krokiyi oluşturmak ve o krokiye dahil olan girdileri kavramları izah etmekle ilgili. Dolayısıyla burada, İran'da sanat eğitiminin belirli kurumlarına bürokratik, sistematik ve müfredat içerikleri açısından bir bakış söz konusu. Bunu yaparken aslında "İran'da sanat eğitimi ilk orta ve lise seviyelerinde nasıl yürüyor?" sorusunun oldukça yüzeysel bir cevabı aranıyor. Bu amaç kapsamında, İran eğitim sistemine dair resmi yayınlar, İnternet içerikleri ve eğitim dokümanları çalışmanın esas çeperini oluşturuyor. Bu kaynakların ilgili kısımları Türkçeleştirilirken bir yandan da çalışmayı destekleyici mahiyette özgün yayınları da inceleme fırsatı bulmak, alan yazın taramasını beslemektedir. Tezde kullanılan ve ikincil kaynaklar olarak tarif edilebilecek kaynaklar ise makaleler, kitaplar, kitap bölümleri, elektronik kaynaklar olarak düşünülebilir. Burada araştırmaya esas anahtar kelimeler özetle tezin "içindekiler" bölümünde geçen tüm kavramlardır.

3. İRAN'DA EĞİTİM

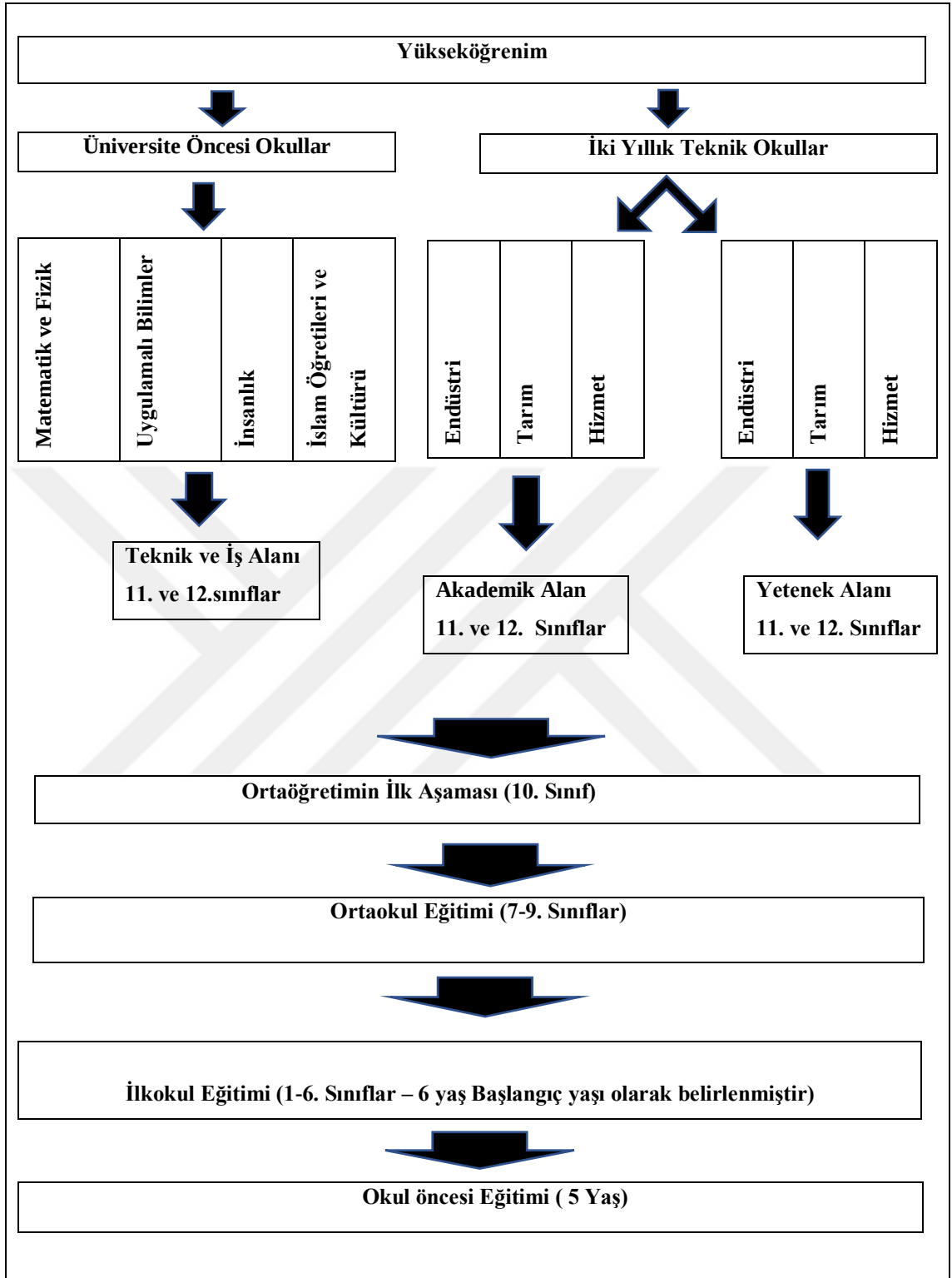
3.1. Günümüz Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış

Bu bölüm, İİC' de genel eğitim yapılanmasına sistem ve organizasyon, kurumlar ve tarihsel perspektif açılarından bakmayı hedeflemektedir. Bölümde öncelikle İran eğitim sisteminin genel bir şeması verilerek ve eğitim kurumlarının kademelerine göre ayrıştırılmış alt başlıklar halinde genel özellikleri sıralanacaktır. Tarihsel perspektif iki alt başlıkta, İslam devrimi öncesi ve sonrası olarak düzenlenmiştir.

İran'da merkezi eğitim sistemi uygulanır. Buna göre eğitim her İran vatandaşına devletin önceden belirlediği ilkelere göre ağırlıkla devlet okullarında verilir. 2017 verilerine göre k12'de öğrenim gören öğrenci sayısı 14.220.000 ,çeşitli branşlardaki toplam öğretmen sayısı ise 569.000' dir (PRB, 2022, s. 3). Zorunlu eğitim 8 yıl ile sınırlıdır.

3.1.1. Sistem ve organizasyon

Aşağıdaki şekille İran' da eğitim kademeleri ve türleri gösterilmiştir. Şekilde de görüldüğü üzere İran' da anaokulundan başlayan eğitim, 1. ve 6. Sınıflar arası dönemi kapsayan ilkokul eğitimi ile devam etmektedir. Ardından 7., 8. ve 9. sınıfları kapsayan ortaokul eğitimi gelmektedir. Ortaöğretimin ilk aşaması diye gösterilen 10. Sınıfta ise, lise eğitimi başlamaktadır ve bu kademe öğrencilerin tümünün tüm dersleri aldığı ve henüz branş bazlı alanlara ayrılmadığı dönemdir. Liseler, üç farklı çatıda örgütlenmiş 10 farklı okul türünü oluşturmuşlardır.

Şekil 3.1. İran eğitim sistemi (http-1)

3.1.2. Kurumlar

Tablo 3.1’ de gösterildiği gibi İran’ da Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında Merkezi Birimler, İl ve İlçe departmanları bulunmaktadır. Merkezi Birimler departmanında toplam dokuz birim bulunmaktadır. Bu birimlerin ikisi personel işlemleri ile ilgili iken dört birim toplam dört farklı eğitim kademesindeki iş ve işlemleri yürütmekten , diğer bir birim öğretmenin geliştirilmesi, eğitime dair planları yürütmek ve öğretim yöntemlerini organize etmekten sorumludur. İl ve ilçe seviyeleri departmanında ise üç birim bulunmaktadır ve bu birimler il ve ilçe seviyesindeki okulları ve okulların bağlı bulunduğu il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerini organize etmekten sorumludurlar.

Tablo 3.1. İran millî eğitim bakanlığı birimleri (http-1)

Eğitim Bakanlığı	
Merkezi Birimler	İl ve İlçe Seviyeleri
Personel Eğitimi Departmanı	İl seviyesi Eğitim Departmanı
Yönetim Personeli	
İlköğretim Departman	
Finansal Destek Departmanı	
Ortaöğretim Departmanı	İlçe seviyesi eğitim departmanı
Teknik ve Mesleki Lise Eğitimi Departmanı	
Yükseköğretim Departmanı	
Plan ve İstatistik Departmanı	
Öğretmen Eğitimi, plan ve öğretim yöntemleri Departmanı	Okullar

3.1.2.1. Okul öncesi

Çocukları sosyal ve bilişsel anlamda güçlendirmek, birçok alanda kapasitelerini arttırmak ve erken çocukluk ortamında onları eğitime hazır hale getirmek için en önemli süreçlerin başında gelen okul öncesi eğitim İran’da tercihe bağlıdır (Michael F. Shaughnessy, 2012, s. 15). İran’da okul öncesi eğitim hizmetleri Millî Eğitim Bakanlığı, Devlet Refah Teşkilatı, İçişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, belediyeler ve STK'lar tarafından verilmektedir (Ministry of Education of I.R. of Iran, 2008, s. 11). Okul öncesi eğitim merkezleri haftada en fazla beş gün hizmet verir ve bu hizmet günde yaklaşık 3.5 saat eğitsel aktivite içerir. Bu aktiviteler, merkezde belirlenen

ilkeler ve okul öncesi eğitim programlarının müfredatları çerçevesinde verilmektedir (Sharifian, 2018, s. 32).

Yıllar içinde eğitim alanında çeşitli reformlar yapılmaya çalışılmış, örneğin, 2004 yılında İran İslam Cumhuriyeti Yüksek Eğitim Konseyi tarafından okulöncesi eğitimi yasası kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Adı geçen bu belgenin onaylanması ile bu eğitim seviyesi eğitimde yasal hale gelmiştir. Fakat bu kademe zorunlu değildir (http-1).

Okulöncesi eğitiminin yaygınlaşması İran'da eğitim sisteminde her ne kadar son yıllarda ivme kazansa da, ülkede bu eğitimin tarihi 20.yy başlarına dayanır (http-1). 1924 yılında Jabbar Baghcheban (İran eğitiminde ilk çocukluk eğitiminin öncüsü kabul edilir) Tebriz'de "*Çocuk Bahçesi*" adlı ilk anaokulunu açmıştır (Sharifian, 2018, s. 30) . Başka bir belgede geçen ifadeye göre, ilk okulöncesi kurum, Hristiyan misyonerler tarafından 1919'da Tahran'da kurulmuştur. Bu okula genellikle zengin ailelerin çocukları kabul edilirdi (http-1). Bu kademenin yirminci yüzyıl başlarına denk gelen geçmişi, İran'ın yaklaşık 50 yıldır devam eden eğitimi tek noktaya odaklı hale getirme çabalarının kurbanı olmuştur. Zira ülkede islamcılar yönetimi devraldığından beri eğitim, İslamî anlayışa uydurulmak saikiyle sekteye uğramış ve daha evvel de bahsedildiği gibi çağdaş dünya eğitim sisteminden koparak ortaya çıkan bu eğitim kademesine seçmeli bir pozisyon verilerek kaderine terk edilmiştir (Mehrmohammadi, 2003, s. 41).

Kültür Yüksek Konseyi' nin kabul ettiği ilk devlet destekli yasal anaokulu, yaşları 3 ila 8 olan çocuklar için, 1931 yılında açıldı (Sharifian, 2018, s. 30). Ülkede halihazırda, yaklaşık olarak 17,800 anaokulu bulunmaktadır. Ve bu sayı her geçen yıl artmaktadır (Ministry of Education of I.R. of Iran, 2008, s. 11). 2007-2008 eğitim yılı 11 Ocak tarihine kadar kayıt oranı toplam, 2-4 yaş aralığı çocuklarda, % 7,57 olarak bildirilmiş ve toplamda kayıt olan 769 bin öğrenci kaydı raporlanmıştır. Zira bu oran İran'da oldukça ciddi bir okullaşma olduğunun kanıtıdır (Nejad, 2009, s. 1-4). Bu durum da genel politik yaklaşıma ve okulöncesi eğitime az verilen öneme rağmen ülkede okulöncesi eğitim bilincinin oluşunu ve halkın eğitime sıkı sıkıya bağlılığını ifade eder.

İran'da okulöncesi eğitimi, çocukların, sınıf yönetimi ve eğitim programı yardımı ile çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde yardımcı bir unsurdur. Örneğin, ülkede 2017 yılında Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı ile Devlet Refah Teşkilatı, ülke çapındaki anaokullarının her pazartesi kitap okuma seansı düzenleyen bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ülkede okuma amaçlı son yıllarda yapılan en önemli yatırımlardan biridir (http-2). Bu kararın çocukların gelişimine oldukça faydası olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla

okulöncesi eğitimini şekillendirerek ve okulöncesi eğitimin haznesindeki uygulamaları çeşitlendirerek bu kademeyi daha cazip bir noktaya taşınması açısından oldukça önemli bir kabuldür.

Aynı zamanda çocuğun davranışının gelişmesinde güncel bir diğer plan ise ‘Çevre ile Etkileşim’ olarak adlandırılan plandır. Bu planı uygulayan Plan4theLand isimli kuruluş, İran'da vahşi yaşamın ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını teşvik etmek için çalışan bir sivil toplum kuruluşudur. Eko-Çocuklar, Plan4theLand'in, çocuklar ve gençler için çevre eğitimi programıdır. Eko-Çocuklar programı, şu anda İran'ın kentsel bölgelerinin çoğunda uygulanmaktadır. Bu uygulamaya katılan aileler, öğrenciler ve öğretmenler büyük hayranlık yaşamaktadırlar. İran'da devlet tarafından, doğa etkileşimli okullar için destek verilmektedir ve ders kitaplarına ise çevre ile ilgili bilgiler eklenmiştir. Son yıllarda bu tür eğitimsel faaliyetlerin eğitim kapsamına alındığı görülmektedir (http-3). Çağdaş Avrupa devletlerinde çocukların, okulöncesi eğitimden başlayarak, doğa ile kendilerini bütünleştirebilecekleri bir ortam yaratılmaktadır. Bu yolla çocukların gerektiğinde doğaya çıkıp fen derslerini ya da resim derslerini yapabilecekleri bir sistem oluşturulmaktadır. Bu sistem çocukların, doğada var olan diğer canlıları fark etmesi açısından önemli bir eğitim politikasıdır. Zira çocuklar doğa ile ne kadar bütünleşirlerse o kadar medeni bireyler olacağı bilinen bir gerçektir.

Çocukların doğa ile bütünleşmeleri kadar önemli olan bir diğer husus ise cinsiyet farklılıklarını kavrayabilecekleri ve buna dair farkındalığın olduğu çocukluk dönemine dair eğitim uygulamalarıdır. İran'da anaokullarında cinsiyete bağlı sınıflar oluşturulmuştur (Bkz. Görsel 3.1.). Sosyolog S. Paivandi cinsiyete dayalı sınıfların oluşturulması sürecinin yeni bir süreç olduğunu belirterek durumu şöyle yorumlamıştır : İran'da anaokullarında cinsiyet ayrımcılığı kullanılmıyordu. Anaokulu ve ilkokulların kurulmasından önce, geleneksel ilkokullarda yani genellikle mekteplerde yaygın değildi (http-4). Mektepler bir çeşit medrese yapılarıydı ki bu yapılar zamanında da İran'daki din İslam dini idi. Fakat 1979 yılı İslamcılarının devrimi ile bu yapı da değiştirilerek öğrenciler kişilik yapılarının henüz oluşmadığı ve somut işlemler döneminde oldukları anaokullarında bile cinsiyete dayalı bir sistemle ayrıştırılmıştır.

Görsel 3.1. İran anakokullarında kız sınıflarından birine ait görsel

(http-11)

3.1.2.2. İlkokul

İran’da ilköğretim ya da kendi deyimleri ile dabestān yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Yeni bir kurum olan dabestānın adı, ilk kez Pehlevi döneminde ortaya çıkmıştır. Fakat, Dabestān ile ilişkilendirilen pedagojik ve disiplinsel nitelikler Pehlevi hanedanından önce gelmekteydi. Bu nitelikleri barındıran Dabestānlar Tebriz şehrinde ilk ilkokulun açıldığı 1889 yılına kadar uzanıyordu (Zarinnal, 2022, s. 248-249).

Tablo 3.2. İran İlkokulları haftalık ders saatleri tablosu (http-6)

Haftalık ders planına göre sınıf bazlı ders saatleri			
Ders	7. Sınıf	8. Sınıf	9.Sınıf
Fars Edebiyatı	5	5	5
Arap Dili	2	2	2
Fars Dili ve Edebiyatı	-	-	5
Farsça Dikte	3	2	-
Sosyal Bilgiler	-	2	3
Sanat	2	2	2
Fen ve Sağlık	3	3	2
Matematik	5	4	4
Beden Eğitimi	2	2	-
İş ve Teknoloji	-	-	1

Tablo 3.2.’ye göre 1. ve 2. sınıflarda dersler 45 dk.; 3. ve 6. Sınıflar arası kademelerde ise ders saatleri 50’şer dakikadır. Yüksek Maarif Kurulu onayına göre ilköğretimin yıllık toplam saati, bir ders saati altmış dakikadan oluşmak üzere, 151 saat sınıf içi etkinliği içermelidir. Sanat dersleri haftada 2 saat olarak düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda verilen dersler ile şu davranış örüntüleri hedeflenmektedir:

- öğrencilerin ahlaki ve dini gelişimi için uygun bir atmosfer yaratmak;
- öğrencilerin yeteneklerini ve yaratıcı yeteneklerini geliştirmek;
- öğrencilerin fiziksel gücünü geliştirmek;
- öğrencilerin okuma ve yazmalarını sağlamak, matematik becerilerini geliştirmek ve uygun sosyal davranış konusunda gerekli eğitimleri vermek(http-5).

2012 yılından evvel, temel eğitim sekiz yıl idi ve bu eğitimin beş yıl ilk öğretim ve sonraki üç yıl ise ortaokul idi. 2012 yılında yapılan eğitim reformu ilk öğretim altı yıla toplamda ilk ve orta öğretim süreleri dokuz yıla çıkarılmıştır (http-5).

2014 yılında onaylanan eğitim-öğretim genel planında, 2011 yılında onaylanan eğitim sistemi değişikliği ve 2010 yılında onaylanan eğitim ve öğretimin temel dönüşüm belgesinde bu eğitim seviyesinin nicel ve nitel olarak yaygınlaştırılmasına vurgu yapılmıştır (Solbhi, Idiman, & Bahador, 2016, s. 16). İran’da ilkokullar özel veya kamu, ya da çeşitli amaçlara hizmet etmesi açısından türlere ayrılmaktadır. Bu okullar arasında;

- Hükümete bağlı olmayan
- Yabancı devlet
- Karşılaştırmalı
- Şehit, gazi ve gazi
- Göçebe
- Dini azınlık
- Yetişkinler için kamu ve ek gece
- Kur’an

gibi birçok okul türü sayılabilir (Solbhi, Idiman, & Bahador, 2016, s. 19).

3.1.2.3. Ortaokul

İran’da ortaokul kurumlarında eğitim, 7., 8. ve 9. sınıfları kapsamaktadır. 1911 yılında onaylanan ilk eğitim kanununda ortaokullar, ilkokuldan sonra ve liseden önce oluşan okullar olarak tanıtıldı (Solbhi, Idiman, & Bahador, 2016, s. 30). 1344 (Miladi Takvime göre 1965 yılı) yılında onaylanan eğitim yapısına dayalı eğitim süreci, İran eğitim sisteminde ilk kez, ilk beş yıllık sınıfın (genel eğitimin ilk aşaması) ardından genel eğitimin ikinci aşaması olarak planlandı (Solbhi, Idiman, & Bahador, 2016, s. 27).

Eğitim amaçları her ülkenin en önemli referanslarındandır. İran da aynı referansın öneminden kaynaklı eğitime dair planlarını yıllar içerisinde güncellemektedir. 2013 yılında Yüksek Maarif Kurulunda rehberlik dersinin nihai ve genel hedefleri şu başlıklar

altında belirlenmiştir: inanç, sosyal, ilmi, siyasi, ahlaki, fiziksel ve duygusal (Solbhi, Idiman, & Bahador, 2016, s. 28). Bu güncelleme 2013 yılında eğitim alanında yapılan genel bir güncellemenin sonucudur.

2013-2014 ve 2014-2015 Eğitim Kurulu Genel Sekreteri eğitim öğretim yılı 8. ve 9. sınıf müfredatının yenilenerek onaylandığını açıklamıştır. Genel sekreterin aktardığına göre 9. sınıfta savunmaya hazırlık dersi, düşünme ve yaşam tarzı derslerinin arasında yerini almıştır. Genel sekreter, 8. ve 9. sınıf müfredatının Yüksek Maarif Şurası'nda onaylanmasına atıfta bulunarak, “880. Şura Meclisi tarafından onaylanan 7. sınıf müfredatı 8. ve 9. sınıflarda da devam edeceğini belirtmiştir. Yüksek Öğrenim Kurulu Sekreteri 7. Ve 8. sınıfların müfredatlarıyla ilgili olarak: “7. sınıflarda Kur'an-ı Kerim dersinin 2 saat, Farsça dersinin 4 saat, Arapça dersinin 2 saat, yabancı dil dersinin 2 saat, deneysel bilimler dersinin 2 saat ve matematik dersinin 4 saat olacağını belirtmiştir. 8. sınıflarda ise 2 saat sağlık dersi, 3 saat sosyal bilgiler dersi, 2 saat kültür sanat dersi, 2 saat teknolojik çalışma dersi, 2 saat de düşünme ve yaşam dersi verileceğini” ifade etmiştir (http-7).

Derslerin müfredattaki saatlerine ilişkin plan aşağıda görünmektedir;

Tablo 3.3. İran ortaokulları haftalık ders saatleri tablosu (http-6)

Haftalık ders planına göre sınıf bazlı ders saatleri			
Ders	7. Sınıf	8. Sınıf	9.Sınıf
Fars Edebiyatı	5	5	5
Arap Dili	2	2	2
Fars Dili ve Edebiyatı	-	-	5
Farsça Dikte	3	2	-
Sosyal Bilgiler	-	2	3
Sanat	2	2	2
Fen ve Sağlık	3	3	3
Matematik	5	4	4
Beden Eğitimi	2	2	-
İş ve Teknoloji	-	-	1

Tablo 3.3'e göre ortaokullarda Fars ve Arap dilleri eğitimi verilmektedir. Aynı zamanda çocukların dili daha iyi konuşabilmesi ve yazabilmesi için dikte dersi müfredata eklenmiştir. Sosyal bilgiler dersi Türkiye'deki gibi bir yöntemle coğrafya ve tarih derslerinin aynı ders çatısı altında verildiği bir derstir. İran'da sanat dersi de her kademedede

ikişer saat olmak üzere verilmeye devam etmektedir. 2013 yılında yapılan eğitim reformu ile sanat dersleri 1 saatten 2 saate çıkartılmıştır.

3.1.2.4. Lise

İran’da lise eğitimi 10., 11.ve 12. sınıfları kapsamaktadır. 10. sınıf liselerin ilk kademesidir. Bu kademedede bütün öğrenciler aynı dersleri görmektedirler. Liselerde haftalık 40 saat ders işlenmektedir. İran’daki liseler 11. sınıftan itibaren alan bazlı türlere ayrılır ve bunlar; teorik, teknik ve uygulamalı okullar olarak sınıflandırılmaktadır. Öğrencinin bu okul türlerinin hangisine yerleştirileceğine ise 6. ve 9. sınıflarda yapılan değerlendirme sınavları ile karar verilmektedir. Bu okullar yukarıda da bahsedildiği gibi akademik (ya da teorik) okullar, teknik okullar, meslekî okullardır. Bu okullar da üçe ayrılır bunlar: nazari-akademik, fen-î herfe- teknik, kar danesh- mesleki okullardır. Eğer öğrenci sınavda başarısız olursa ikinci kez sınava tabii tutulur. İkinci kez de başarısız olması durumunda temel mesleki okullara yönlendirilir. Liselere geçiş için sınavlar temmuz ayında yapılır (http-1). Teknik ve uygulamalı okullar mezun olan öğrencileri işletme, ticaret, tarım ve sanayide çalışabilmeleri için hazırlarlar. Bu ihtisas okulları, yarı vasıflı ve kalifiye personel, ustabaşı, müfettiş ve alt yönetici yetiştirir. Bu yönden teknik ve uygulamalı okullar, mezun olan öğrencilere oldukça geniş bir alanda iş imkanı sunmaktadır. Bu okullarda verilen teknik ve uygulamalı eğitim dört alana ayrılmıştır. Bu alanlar: genel mekanik, deniz endüstrileri, ahşap endüstrileri ve elektrik alanlarıdır. Genel mekanik alanı, tasarım ve kalıp yapımı, takım tezgâhları, metal endüstrileri, termal tesisler, soğutma teknolojisi, metalurji, metal işleme ve madencilik makineleri bölümlerinden oluşmaktadır (Aleksandrova Novikova & Uşakova Konstantnova, 2018, s. 34).

Lise dönemi, gençlerde soyut düşüncenin gelişimi, İran-İslam kimliğinin oluşumu, ahlâki ve insani erdemlerin öğrenimi ile araştırma yapma konusunda deneyim kazanma, hayattaki seçimleri belirleme, iş ve aile yönetimi becerileri edinme, bağımsız yaşama hazırlanma, akademik ve kariyer alanı seçme süreci olarak tanımlanabilir (Amirinia, 2014, s. 24). Bu öğretim kademesinden mezun olan öğrencilere sertifika verilir ve bu sertifika ‘*Diplom Motevaseth*¹’ olarak adlandırılır.

¹*Diplom Motaveseth* (Fa) : Ortaokul Diploması. İran’ da lise, 2. Ortaokul diye adlandırılmaktadır.

İran’da lise eğitimi zorunlu değildir. Dersler günde 8, haftada 40 saat işlenmektedir. 10/03/2015 tarihli 20848 sayılı Resmi Gazete’de liselerin ders saatleri aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir (http-8).

Tablo 3.4. İran teorik liselerinde ders planı

10. Sınıf		11. Sınıf		12.Sınıf	
Dersin	Birim	Dersin	Birim	Dersin	Birim
Adı	Saat	Adı	Saat	Adı	Saat
Dini Öğretiler ve Ahlak (Din-Ahlak ve Kur’an-ı Kerim)-1	2	Dini Öğretiler ve Ahlak (Din-Ahlak ve Kur’an-ı Kerim)-1	2	Dini Öğretiler ve Ahlak (Din-Ahlak ve Kur’an-ı Kerim)-3	2
Farsça	2	Farsça	2	Farsça	2
Yazı-1	2	Yazı- 2	2	Yazı-3	2
Yabancı Dil- 1	3	Yabancı Dil-	3	Yabancı Dil- 3	3
Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2
Sağlık ve Hijyen	2	Sağlık ve Hijyen	2	Sağlık ve Hijyen	2
Aile Yönetimi ve Yaşam Tarzı	2	Aile Yönetimi ve Yaşam Tarzı	2	Aile Yönetimi ve Yaşam Tarzı	2
Matematik-1	4	Matematik-2	4	Matematik-3	4
Fizik	3	Fizik	3	Fizik	3
Kimya	3	Kimya	3	Kimya	3
Biyoloji-1	4	Biyoloji-1	4	Biyoloji-1	4
DeneySEL	2	DeneySEL	2	...	...
Bilim Lab. -1		Bilim Lab.-2			

Tablo 3.4.’ te görüldüğü gibi İran lise teorik derslerinde dini eğitim üzerine haftada 2 saat ders verilmektedir. Arapça’nın Farsça’ya etkisi ve Arap dilinin Kutsal Kitap dili olması sebebiyle haftada 1 saat de Arapça dersine ayrılmaktadır. Farsça dersi ise her kademedede haftada 2 saat verilecek şekilde düzenlenmiştir. Aynı şekilde yazı diye adlandırılan derste de Farsça güzel yazı² öğretilmektedir. Yabancı dil olarak ifade edilen

² Farsça güzel yazıya *Nestalik* denilmektedir. Bu yazı örneği bir çeşit yazı sanatı örneğidir ve Farsçaya özgüdür.

ders ise İngilizce eğitimidir. Bu ders haftada 3 saat verilmektedir. Tarih ve Coğrafya dersleri bulunmaktadır. Tarih ve Coğrafya derslerinde İran'ın Tarihi ve Coğrafyası incelenmektedir.

Tablo 3.5. İran edebiyat ve beşerî bilimler liseleri ders planı

10.Sınıf Dersin Adı	Birim Saat	11. Sınıf Dersin Adı	Birim Saat	12.Sınıf Dersin Adı	Birim Saat
Arapça	2	Arapça	2	Arapça	2
Dilbilimi		Dilbilimi			
Farsça	2	Farsça	2	Farsça	2
Yazı-1 ³	2	Yazı- 2	2	Yazı-3	2
Yabancı Dil- 1	3	Yabancı Dil- 2	3	Yabancı Dil- 3	3
Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2
Sağlık ve Hijyen	2	Seçmeli Dersler ⁴		İnsan ve sağlığı	5
		2			
		1-Düşünme			
		ve Medya okuryazarlığı			
		2- Sanat 3- Girişimcilik			
		Atölyesi			
Çağdaş Tarih	2	Sosyal Bilimler	2	Genel Coğrafya	2
Sosyoloji-1	3	Sosyoloji-2	3	Sosyoloji-3	3
Felsefe	2	Felsefe	2	Felsefe	4
Coğrafya	3	Coğrafya	3	Coğrafya	4
Kültürel	4	Kültürel	4	Kültürel	4
Çalışmalar		Çalışmalar		Çalışmalar	
Sosyoloji 1	3	Sosyoloji 2	3	Sosyoloji 3	3

Tablo 3.5.'da İran liselerinden edebiyat ve beşerî bilimler alanında ders veren liselerin haftalık ders planı tablolştırılmıştır. Tabloya göre teorik liselerde yer alan dini öğretiler dersi ders saati değişmeksizin aynı şekilde bu liselerde de okutulmaktadır. Bu

⁴ Hangi dersin seçileceği genel itibariyle okul yönetiminin inisiyatifindedir.

liselerde fizik-kimya ve biyoloji dersleri bulunmamaktadır. Bu liseler sosyoloji, psikoloji, felsefe ve ekonomi gibi derslerin yer aldığı ağırlıklı sosyal alan liseleridir.

Tablo 3.6. İran fizik ve matematik alanı liseleri ders planı

10. Sınıf Dersin Adı	Birim Saat	11. Sınıf Dersin Adı	Birim Saat	12.Sınıf Dersin Adı	Birim Saat
Dini Öğretiler ve Ahlak (Din- Ahlak ve Kur'an-ı Kerim)-1	2	Dini Öğretiler ve Ahlak (Din- Ahlak ve Kur'an-ı Kerim)-2	2	Dini Öğretiler ve Ahlak (Din- Ahlak ve Kur'an-ı Kerim)-3	2
Arapça	2	Arapça	2	Arapça	2
Farsça	2	Farsça	2	Farsça	2
Yazı-1	2	Yazı- 2	2	Yazı-3	2
Yabancı Dil- 1	3	Yabancı Dil- 2	3	Yabancı Dil- 3	3
Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2
Aile Yönetimi ve Yaşam Tarzı	2	Seçmeli Dersler 1-Düşünme ve Medya okuryazarlığı 2- Sanat 3- Girişimcilik Atölyesi	2	... ⁵	...
Hesap	3	Hesap	4	Hesap	3
Geometri	2	Geometri	2	Geometri	2
Ayrık Matematik	2	İstatistik ve Olasılık	2	...	...
Fizik	4	Fizik	4	Fizik	4
Kimya	3	Kimya	3	Kimya	3

Tablo 3.6.'da İran'ın fizik ve matematik liselerinde okutulan dersler tablolatırılmıştır. Bu liseler ağırlıklı olarak sayısal bilimler derslerinin verildiği liselerdir. Bu liselerde hesap, ayrık matematik, geometri, matematik, fizik ve istatistik gibi sayısal beceri gerektiren dersler verilmektedir. Diğer tüm liselerde olduğu gibi temel bir takım dersler ortak okutulmaktadır. Bu dersler; dini öğretiler, Arapça, Farsça ve

⁵ Üç nokta ile belirtilen yerler dersin ilgili sınıfta verilmediğini göstermektedir

yabancı dil(İngilizce) gibi bir takım derslerdir. Bu okulların hedefi mühendislik gibi daha çok sayısal beceri isteyen bölümler için öğrenci yetiştirmektir.

Tablo 3.7. *İslami ilimler liseleri ders planı*

10.Sınıf Dersin Adı	Birim Saat	11. Sınıf Dersin Adı	Birim Saat	12.Sınıf Dersin Adı	Birim Saat
Kur'an İlimleri ve Bilgisi-1	2	Kur'an İlimleri ve Bilgisi-2	2	Kur'an İlimleri ve Bilgisi-3	2
Farsça	2	Farsça	2	Farsça	2
Arapça	2	Arapça	2	Arapça	2
(Uzmanlık Alan Dersi)		(Uzmanlık Alan Dersi)		(Uzmanlık Alan Dersi)	
Yazı-1	2	Yazı- 2	2	Yazı-3	2
Yabancı Dil- 1	3	Yabancı Dil- 2	3	Yabancı Dil- 3	3
Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2
Aile Yönetimi ve Yaşam Tarzı	2	Aile Yönetimi ve Yaşam Tarzı	2		
Matematik ve İstatistik -1	2	Matematik ve İstatistik -2	2	Matematik ve İstatistik -3	2
Tarih	2	Tarih	2	Tarih	2
Emir-1	1	Emir-2	1	Emir- 3	1
Etik- 1	1	Etik- 2	1	Etik- 3	1
Kültürel Çalışmalar	2	Sosyoloji	2	Sosyoloji	2
...	...	Coğrafya	2	Coğrafya	2

Tablo 3.7.'de İslami ilimler liselerinin ders planı tablolaştırılmıştır. Bu liseler Türkiye' de bulunan imam-hatip liselerine benzer bir şekilde üniversitelerin dini lisans programlarına öğrenci yetiştirmek amacıyla kurulmuşlardır. Bu liselerde başta Kur'an-ı Kerim dersi olmak üzere, inanç ilkeleri, etik ve Arapça gibi İslamî dersler okutulmaktadır.

Tablo 3.8. *Teknik ve meslek liseleri ve bunların ortak derslerine dair ders planı (http-8)*

10. Sınıf Dersin Adı	Birim Saat	11. Sınıf Dersin Adı	Birim Saat	12.Sınıf Dersin Adı	Birim Saat
Dini Öğretiler ve Ahlak (Din- Ahlak ve Kur'an-ı Kerim)-1	2	Dini Öğretiler ve Ahlak (Din- Ahlak ve Kur'an-ı Kerim)-1	2	Dini Öğretiler ve Ahlak (Din- Ahlak ve Kur'an-ı Kerim)-3	2
Arapça	2	Arapça	2	Arapça	2
Farsça	2	Farsça	2	Farsça	2
Yazı-1	2	Yazı- 2	2	Yazı-3	2
Yabancı Dil- 1	3	Yabancı Dil- 2	3	Yabancı Dil- 3	3
Beden Eğitimi	3	Beden Eğitimi	2	Beden Eğitimi	2
Çağdaş Tarih	2	Sosyal Bilimler	2	Genel Coğrafya	2
Aile Yönetimi ve Yaşam Tarzı	2	Seçmeli Dersler 1-Düşünme ve Medya Okuryazarlığı 2- Sanat 3- Girişimcilik Atölyesi	2	...	...
Mesleki Etik	2	İnovasyon Atölyesi	2	Çevresel Gereklilikler	2
Destek	4	Destek	4	Destek	2
Atölye 1	8	Atölye 3	8	Atölye 5	8
Atölye 4	8	Atölye 5	8	Atölye 6	8

Tablo 3.8.'de İran'daki bir mesleki ve teknik lisenin okutulan derslerin haftalık ders saati belirtilmiştir. Bu tabloda görüldüğü üzere bu liselerde Farsça, Arapça ve tarih dersinin yer aldığı ortak dersler ile mesleki etik dersi ve atölye dersleri verilmektedir. Bu liselerde Türkiye'deki meslek liselerine denk bir eğitim verilmektedir. Bu liselerin amacı çeşitli sektörler için kalifiye eleman yetiştirmektir. Ayrıca bu liselerden mezun olan gençler ilgili ön lisans bölümlerinde eğitimlerini sürdürmektedirler

3.2. Tarihsel Perspektif

Tarihsel perspektifin başlangıcı olarak ele alınacak Kaçar Hanedanlığı dönemine geçmeden evvel İran'ın derin eğitim tarihini incelemek yerinde olacaktır. İran uygarlığı eğitim tarihi, M.Ö. 7. Yüzyıla dayanan Med İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Medlerdeki eğitim ise M.Ö. 6. yy.'da kurulan ilk Pers ya da Fars devletine dayanmaktadır (Farhang, Siadat, Arbabisarjou, Farhang, & Shrazi, 2012 , s. 1006). Tarih ilminin babası olarak varsayılan Herodot'un ünlü tarih kitabında İran Eğitimi ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Herodot, günümüz İran topraklarında M.Ö. 2 ve 3. Yüzyıllar arasında hüküm süren Partlar döneminde eğitimin 5 yaşında başladığını belirtmiştir fakat Dinkert ve Firdevsi bu yaşı yedi olduğunu savunmuşlardır. (Farhang, Siadat, Arbabisarjou, Farhang, & Shrazi, 2012 , s. 1007).

Bütün bu geçmişin ardından tarihi perspektifin başlangıcı olarak ele alınacak Kaçar Hanedanlığı döneminden bahsedilecektir. Bu dönemde İran'da eğitimin modernleşmesine neden olan birçok olay yaşanmaktaydı. İran'da modernleşmeyi sağlayan Batı ile ilişkilerin temel faktörlerinden biri İran'ın Ruslara savaşta yenilmesi idi. Bu savaş, halkın ilk kez hükümetin ülkenin kaderine karşı sorumsuz olduğunu düşünmesine neden oldu (Behnam, 1996, s. 45).

İran'da eğitimin modernize edilmesine veya yenilenmesine dair büyük bir çabanın sarf edildiği dönemler olan Pehlevi ve Kaçar Hanedanlıkları Dönemleri (1797- 1979) eğitimin gelişimine genel olarak fayda sağlamıştır. Bu dönemlerde geliştirilen modernizasyon programları tamamıyla sorunsuz bir süreç halinde ilerlememişti fakat en azından İran, diğer Ortadoğu devletleri gibi bu modernizasyon ile Avrupa'yı yakalayabilmiştir. Bu dönemlerde en önde gelen yenilenme çabalarından biri olan modern okulların kuruluş süreci tamamlandı. Yine aynı şekilde orta ve üst sınıftaki halkın çocukları için 20 modern İlkokul ve ortaokul Tahran ve diğer büyük şehirlerde kuruldu (Musa, Syukri, & İmam Marzuki, 2021, s. 272). Bu yolla, Modernizasyon öncesi okullar sınıflar veya seviyeler bazlı tanımlanmıştı. Modernizasyon sonrası okullar, birçok seviyeye ayrılacak biçimde organize edilmişti; bunlar aşağıdaki gibiydiler:

İlkokullar (*Dabestan*)- 5 yıl

Ortaokullar (erken *Dabiristan*)- 3 yıl

Liseler (*Dabiristan*)- 3 yıl

Yüksek Öğrenim (Üniversiteler) (Musa, Syukri, & İmam Marzuki, 2021, s. 272).

İran'da İslamcı reformist eğitim çabaları, Nasır El- Din, Emir Kabir, Malkum Khan, Spahsalar ve Tebrizi'nin de içinde bulunduğu birçok kişiden ayrılamaz. Bu kişiler Kaçar ve Pehlevi hanedanlıkları döneminde yaşamış, modern eğitime katkı sağlamak için ciddi çabalar harcamışlardır.

3.2.1. İslam devrimi öncesi dönem

3.2.1.1. Kaçar hanedanlığı

Kaçar dönemi reformistlerinin en önde gelen ismi Nasır El- Din' dir. Nasır dönemi İranlı düşünürleri, batının ilerleyişini, İslam dünyasının ve İran'ın geri kalmışlığını gözlemleyerek ilerlemenin gerekliliğini anlamışlar ve ilerleme için eğitime önem vermişlerdir (Pashazade, 2021, s. 76). Bunda İran'ın 19. yüzyılın başında Rusya'ya karşı aldığı yenilgi etkili olmuştur ve bu durum eğitim alanında yeni eylem ve fikirleri doğurmuştur (Pashazade, 2021, s. 58).

Bu dönemde Osmanlı'da Meşrutiyet ilan edilmekteydi ve Mısır'da Mehmet Ali Paşa komutasında eğitimde birtakım reformlar yapılmaktaydı. Osmanlı'da da Mısır'da da eğitimin batılılaşması için çabalar vardı ve bu çabalar sonucu Avrupa'ya gönderilen çok sayıda öğrenci olmuştu (Ergün, 2015, s. 280). Fakat Nasır El- Din, Osmanlılı ve Mısırlı reformcuların aksine, Batılı eğitimin sınırlı bir şekilde tanıtılmasını istiyordu ve öğrenci gönderme konusunda kararsız kalmıştı (Amanat, 1997, s. 415). Nasır El- Din'in bu konudaki endişesi, ulemanın muhafazakâr görüşleriyle de çok iyi örtüşüyordu. Çünkü ulema, batılılaşma sonucu kurulan okulların ahlaksızlığı tetikleyeceğini düşünüyordu. Sonuç itibariyle Nasır da Avrupa'ya birçok öğrenciyi eğitimde Avrupalılaşma amaçlı gönderdi (Amanat, 1997, s. 417).

Nasır döneminde birçok reform yapılmış ve bu reformlar birbirini beslemiştir. Osmanlı Cumhuriyeti'nde ilan edilmiş olan 1876 tarihli Kanûni Esasi'nin kabul edildiği yıllarda Kaçar Hanedanlığı da meşrutiyet ilan etmiş ve bu durumu eğitim alanındaki reformlar takip etmiştir (Ünal, 2021, s. 142). Bu reformlar hukukla ilişkilendirilmiştir başka bir deyişle anayasal bir zemine oturtulmuştur (Sadri, 2013, s. 658). Bu bağlamda Nasır döneminin İranlı düşünürleri, hukuka uygun ve hukuka bağlı bir devleti Batının anayasal sistemini izleyerek şekillendirmiştir ve bu fikir eğitim anlayışındaki dönüşümün kaynağı olmuştur (Pashazade, 2021, s. 59).

Fakat dönemin önde gelen bazı düşünürleri, hükümetin yaptığı özellikle ilköğretim kurumu kurmak gibi girişimlere destek vermek yerine devlete dayanmadan eğitimin yaygınlaştırılması tezini öne sürmüş ve alfabenin ıslahı ile ilköğretimin kolaylaşacağını ve bunun sayesinde de devlet yardımı olmadan okuma yazmanın öğrenilebileceğini ifade etmişlerdir (Pashazade, 2021, s. 75). Bu uğraşlar, ilerlemeler konusunda çaba sarf eden hükümetin önünde engel oluşturmuştur çünkü bu durum ilköğretim ilkesiyle uyuşmuyordu. İlköğretimin amacı çocuklara alfabe yoluyla geçmiş ile bağ kurmak olduğu için bu yaklaşım bilimsel bir durumdan ziyade öznel birer çabaya benziyordu (Pashazade, 2021, s. 76). Fakat bu çabalar yalnızca küçük bir aydın kesiminin fikrini ifade ediyordu, devletin reformlarına destek veren Mishtar al-Dawlah ve Talebov gibi önemli düşünürler de vardı (Pashazade, 2021, s. 80). Bu bağlamda, nüfusun çoğunluğuna bakıldığında Nasır döneminin sonuna kadar eğitimin modernizasyonuna engel olan geleneksel Kur'an okulu (mektep) ve ilahiyat (medrese) kavramları zorlukla aşıldı (Amanat, 1997, s. 415).

Bir diğer reformist olan Mirza Taki Han dönemi Nasır'dan sonra gelen reformist dönemdir. Mirza Taki Han'ın bilinen diğer adı Emir-i Kebir' dir. Bu dönemde İran'daki yenilenme çalışmalarında ön plana çıkan en önemli isimler Feth Ali Şah'ın oğlu Abbas Mirzâ (1789-1833), Mirzâ Ebul-Kâsım Makam (1780-1836) ve yukarıda da bir yenilikçi olarak bahsedilen Nasireddin (Nasır El-Din) Şah' ın medreseden hocası ve ilk sadrazamı olan Mirza Taki Hân (1806-1852)' dir (Bolat, 2013, s. 152). Mirza Taki Hân ise Nasır El-Din' in başlattığı reform hareketlerine sadrazamı olarak dahil olmuştur.

Dönemin en önde gelen reform hareketlerinden biri sayılan Dar'ül Fünunların kurulması bu dönemde olmuştur. İran' daki Dar- ül Fünun okulu, Osmanlı' da Dar'ül Fünun okulunun kurulmasından yaklaşık 3 yıl sonra kurulmuştur. Bu okulun kurulmasındaki temel sebep Rusya seyahati ve Osmanlı memur yaşamından dönen Sadrazam Emir Kebir'in askeri eğitime olan ihtiyacı önemsemesidir. Aynı zamanda devlete yönetici yetiştirmek gibi bir amacı da olan Dar'ül Fünun okulları 1850 yılında kurulmuştu. Bu okullarda askeri eğitimin (%58 ağırlık ile) yanı sıra yüzdelik ifadelerle: %18 matematik ve fizik dersleri, %19 tıp dersleri % 5 mineraloji dersleri verilmekteydi. Dar'ül Fünunların eğitim dili Fransızcaydı (Sadri, 2013, s. 658). Daha sonra Dar'ül Fünunlar çeşitlendirilip- askeri okullar dışında- ve mesleki ve teknik Dar'ül Fünun okulları da kuruldu.

Modern anlamda ilk sanat okulları ise yine aynı dönemde oluşturulmuşlardır. Emir Kebir Avrupa'ya yüksek öğrenim görmeye çok sayıda öğrenci göndermiştir (Hedayat & Musa Kahn , 2014, s. 39). Avrupa'dan dönen eğitimciler tarafından ilk kez Dar- ül Fünun bünyesinde sanat okulları açıldı. Bunlar politeknik yetenek okulları idi ve İran'da sanat alanındaki ilk modern okullardı. Dar-ül Fünun okulları batılı anlamda eğitim almış eğitimcileri ile batılı eğitim anlayışını kabul eden bir anlayışla öğrencilerini sanat anlamında yetiştirmiştir (Hedayat & Musa Kahn , 2014, s. 40). Dar-ül Fünun 'daki resim derslerinin temel amacı öğrencileri Avrupa akademik resminin ilkeleri konusunda eğitmek ve onları litografi teknikleri ile tanıştırmaktı. Bu sanat okulları atölyelerindeki öğrenciler; Rembrandt, Raphael ve Titian gibi Avrupalı Rönesans ustalarının tablolarını incelediler ve kopyaladılar. Ayrıca öğrenciler fotoğraflardan resim yaptılar, yeni standart ve kriterler belirleyerek litografi öğrendiler. Bu çalışmalar, sanatçıların en değerli maketleri olarak daha önceki atölye tablolarını ve tasarımlarını gölgede bırakmaya başladı. Bu atölyelerdeki ressamalar; Avrupa gerçekçilik, perspektif, ışık-gölge ve modelleme standartlarına uygun eserler yaratmayı amaçladılar (Ekhtiar, 2001, s. 160). Ayrıca Naser- al Din'in fotoğrafa olan ilgisi sebebiyle bu okullarda fotoğrafçılık dersleri de verilmeye başlandı. Ülkedeki iki büyük fotoğrafçılık merkezinden biri olan Tebriz'deki Dar- ül Fünun 'un fotoğraf atölyesi, öğrenci yetiştirmiş ve saraya hizmet vermiştir. Ayrıca Şah'ın, Tebriz'deki bu atölyeyi ziyareti sırasında atölyenin çalışmalarından etkilendiği ve bu atölyeye daha fazla kaynak sağlanmasını istediği bilinir (Ekhtiar, 2001, s. 160).

Emir Kebir, Dar- ül Fünun bünyesindeki sanat okulu *Majma'e Dar- al Sanayeh*⁶ Okulu'nu Tahran Tütüncü Esnafı Pazarı'nın en sonunda kurmuştu. Bu okulda öğrencilere İran'ın geleneksel sanatları öğretilmekteydi. Kurulan büyük bir çalışma alanının içinde 34 öğrencisi ile Abul Hasan Khan Naqqasbashi sürekli resim yapıyorlardı. Ve bu grup ortak bir çalışmayla litografik imajların, kaligrafik çalışmaların ve kitap illüstrasyonları gibi sanatsal çalışmaların yer aldığı bir gazete çıkarmışlardır. Bir yandan Dar'ül Fünunların genişletilmesi gerçekleşirken diğer taraftan ise eğitimin diğer kademelerinde modern okulların kurulması gerçekleşmekteydi.

Modern diğer eğitim kurumlarının kurulmasında yine Emir Kebir etkin rol oynamıştır. Emir Kebir, defalarca ziyaret ettiği birçok Avrupa şehirleri ve Rusya'daki hayatı, fabrikalar, hastaneler, şirketler ve eğitimin de içinde olduğu enstitüleri

⁶ *Majma'e Dar- al Sanayeh* (Fa) : Sanat ve tasarım politeknik okulları.

gözlemlemiştir (Musa, Syukri, & İmam Marzuki, 2021, s. 273). Bu gezilerin sonucunda ülkede bir takım reformist çalışmalar yapılmıştır. Öyle ki eğitimde modernleşmenin en önemli adımlarından biri olan ilk kız mektebi 1865'te açıldı. Bundan evvel genellikle kız çocuklarının çoğu, evde erkek kardeşleriyle ders çalışıyorlardı (Garthwaite, 2021, s. 183). Bu modernleşme kız çocuklarının eğitimi açısından önemli bir kazanımdı.

Mirza Hasan Tebrizi ya da diğer bilinen adıyla Ruşdiya ise, İran'da ilk modern ortaokulu kuran Müslüman olarak bilinir. Bu kurumu ilk kez Tebriz'de 1889 yılında kurmuştur (Musa, Syukri, & İmam Marzuki, 2021, s. 274). Ortaokulun kurulmasıyla ilgili başka bir kaynakta geçen bilgiye göre ise Ruşdiya, Beyrut'a yeni öğretim metotlarını öğrenmeye gider ve 1889' da (bazı kaynaklarda 1887 ya da 1888 olarak da geçer) dönüp Tebriz' de medrese açar. Bu medresenin kapısında da *Medrese-i Rüştîye* yazmaktaydı (Arasteh, 1962, s. 51).

Bu kurumlar ülkenin birçok noktasında kurulmaya çalışılıyordu. Fakat bu dönemde yeni oluşturulan kurumların açılması varlıklı insanların bağışta bulunmalarına bağlı idi ve zamanla yapılan bu bağışlarla da okul sayısı arttı (Arasteh, 1962, s. 51). Bunlardan birisi, Dağıstan'da yaşayan İranlılardan Abdurrahim Talebaf 'tır ki *Ruşdiye* okullarından birine iki yüz kitap ve bir miktar para bağışladı (Dara, 2016, s. 166). Bu okullara ilk etapta yaklaşık 400 öğrenci kaydoldu (Musa, Syukri, & İmam Marzuki, 2021, s. 274). Mirza Hasan ya da Ruşdiya, İran' da yeni eğitim modelini tanıtan kişiydi. Ancak yeni okullar, veliahtı Muzafferi döneminde ve ondan sonra, Kaçar dönemi metinlerinde "Ma'arifkhahan" olarak adlandırılan başka kimseler tarafından genişletildi (Dara, 2016, s. 168).

3.2.1.2. Pehlevi hanedanlığı

Pehlevi dönemi reformisti Şah Rıza kral olduğunda, ilk eylem olarak din adamlarının elinde olan okulları kendi hükmüne aldı ve böylece eğitimi sekülerleştirdi (Khaki & Altaf Bhat, 2015, s. 47). Hükmüne almaktaki temel amacı Şah Rıza Pehlevi'nin en önemli hedeflerinden biri olan eğitim birliği idi. Bu eğitim birliği kapsamında daha evvel yabancılar tarafından kurulan okullarda da aynı müfredat takip edilip aynı dilde eğitim verilmesi (Fars Dilinde) kararlaştırılıp eğitimin tekleştirilmesi yönünde büyük adım atılmıştı (Abrahamian, 2018, s. 112). Bu amaçla 1940 yılında yabancı misyoner

okulları ve yabancı okulları milli eğitime bağlandı ve öğretmen okulları ile Tahran Üniversitesi kuruldu (Brill, 1997, s. 40).

Eski okullarda, ulemanın kontrolünde din ağırlıklı dersler verilirken yeni okullarda, matematik, geometri, tarih, coğrafya, mantık, Arapça ve Fransızca gibi dersler müfredata dahil edilmiş; öğrenciler dini- spiritüel dersler dışında bilimsel dersler de verilmiştir (Koca, 2020, s. 361). Kız çocuklarının bu okullara gitmesi bu döneme kadar yasaktı fakat bu dönemle birlikte bütün şehir ve kasabalardaki okullar kız çocuklarına açıldı (Khaki & Altaf Bhat, 2015, s. 46). Ve pek tabii ulema modern okullara, kendi etkinliğinin azaltması ve dini kontrolünü kaybetmesi endişesi ile karşı çıkıyordu (Koca, 2020, s. 361). Geçen dönemlerde olduğu gibi Avrupa'ya batılılaşma amaçlı çok sayıda öğrenci gönderildi ve Şah öğrencilere: “ Batının İlmi ile kültürünü de kazanın.” demişti (Khaki & Altaf Bhat, 2015, s. 47). Bu durum öğrencilerin geleneklerine Avrupa geleneklerini katmaları ve döndüklerinde Avrupa kültürünü de ülkede verecekleri eğitimlerde kullanacakları anlamına geliyordu.

Ardından gelen oğlu Şah Muhammed dönemi de babası Rıza Şah dönemi gibi milli reformların yapıldığı bir dönemdir. Bu gaye ile ülkede eğitim adına birçok reform gerçekleştirilmiştir. 1941 yılında babasının ardından yönetime gelen Muhammed Şah, 1949'a gelindiğinde sosyal ve ekonomik yeniden yapılanma için kapsamlı planların ana hatlarını çizecek, ilk Yedi Yıllık Planı sunacak, liberalleşme ve reformdan (esas olarak tarım reformu) bahsetmeye başlayacak kadar kendinden emin hissetti (Maneshri, 1992, s. 152).

1970 yılında ise Şah, ‘Beyaz Devrim’ ya da *Enqelab-e Shah ve Merdom*⁷ adını verdiği ülkeyi yüzyıl bitmeden dünya ülkeleri arasına koyma iddiasıyla bir plan hazırladı (Maneshri, 1992, s. 159). Planın içinde en önemli gelişme, babasının da önemsendiği eğitimde birlik çalışmalarının devamı olan Millî Eğitim Bakanlığının Kurulması ve Üniversiteler Merkez Konseyinin oluşturulması idi. Aralık 1964'te ise kanuna göre Kültür Bakanlığı bünyesinde Maarif Vekaleti (Millî Eğitim Bakanlığı) adında yeni bir bakanlık kuruldu (Hosseini H. T., 2002, s. 58). Geniş güçlere sahip bu bakanlığın kurulmasındaki amaç eğitimin kontrol altına alınması idi (Khaki & Altaf Bhat, 2015, s. 47). Bu durum eğitimin tek elde toplanmasını, yönetiminin kolaylaşmasını ve daha evvel de bahsedildiği gibi din adamlarının (mollaların) etkinliğini azaltmayı sağlamıştı.

⁷ *Enqelab-e Shah ve Merdom* (fa): Şah ve Halkın İnkılabı

Eğitim reformlarını devlet politikası haline getiren Pehlevi hanedanlığı Muhammed Pehlevi döneminde birinci ve ikinci yedi yıllık imar planları oluşturuldu ancak bu planlarda eğitim ön plana çıkarılmamıştır (1954-1968 yılları arası dönem). Ancak üçüncü imar programında eğitim olanakları ve yerlerinin artırılması ve kalitesinin artırılması öngörülmüştür. Bu hedef doğrultusunda birçok kamu ve özel üniversite ve kurulan bu kurumlarda yeni disiplinler oluşturulmuştur. Bu program çerçevesinde başlangıçta 24.500 olan öğrenci sayısı 42 bine çıkarılmıştır (1958 yılı) (Hosseini H. T., 2002, s. 54).

Çok sayıda üniversitenin kurulması ve bu üniversitelerdeki bölümlerin sayısının hızla artırılması bir bakanlık ihtiyacını ortaya çıkardı. Bu doğrultuda 1967 yılında üniversiteler için Bilim ve Yüksek Eğitim Bakanlığı kuruldu. Bu bakanlık üniversitelerin teşkilatlanması ve yönetilmesinden sorumlu bakanlık olarak eğitim alanına dahil oldu (Hosseini H. T., 2002, s. 59). Yine verilen eğitimin merkezileşmesine fayda sağlaması amacıyla 1969 yılında Bilim ve Yüksek Öğrenim bakanlığı bünyesinde Millî Eğitim Şûrası oluşturulmuştur. Bu eğitim şurasının kurulma amacı diğer tüm dünya eğitim şuraları ile benzer olup eğitim hakkında politika geliştirmek, planlama yapmak ve eğitim programları geliştirmektir. Her düzeyde ve disiplinde eğitimin, tüm birimlerin, faaliyetlerini koordine etmek için gerekli önlemleri önermek de diğer kuruluş amacı idi. Bu kurum ile yükseköğrenime dair plan ve programlar yapılması amaçlanmıştı (Hosseini H. T., 2002, s. 61). Çok sayıda üniversitenin kurulması ile ülkede kadınların da eğitime dahil olma oranı her geçen gün artmaktaydı (Hosseini H. T., 2002, s. 64).

3.2.2. İslam devrimi sonrası dönem

İslam Cumhuriyetinin kurulması ile devrimden önceki birkaç yılda geniş halk kesmi tarafından benimsenen Humeyni'nin ülkede dini bir motif olarak kabul görmesi halk arasında hızla yayılıyordu. Yeni kurulan İslam Devleti hükümeti, Humeyni'nin gayri resmi ama güçlü önderliği tarafından destekleniyordu ve bu destek Kültür Devrimi olarak bilinen süreci başlattı (Rucker, 2007, s. 459). Bu devrim, İran'da eğitime dair tartışmaları da beraberinde getirmiş oldu. Kültür Devrimi olarak tanımlanan şey özellikle din adamları arasında eğitimin 'batılı' olduğunu savunmalarıyla ateşlendi ki bu din adamları konuların İslami temeller olmadan öğretildiğini savunuyorlardı hatta ilke ve yöntemleri bakımından da İslam karşıtı olduğunu düşünüyorlardı (Felhoun, 2010, s. 13). Çünkü dinin eğitime daha fazla dahil edilmesi İslam Cumhuriyeti'nin en önemli hedefleri

arasındaydı ve bu sebepten ötürü de ‘eğitimde cihat’ konusu önem arz etmekteydi. Bu durumun önemi İran İslam Cumhuriyeti’nin ismini dünyada ‘cihat alanında varlık’ ile duyurmak istemesi ile açıklanabilir (Ferd Dunyayî , El Hade Bagheri, & Khani, 2014, s. 130).

Bir diğer yandan bütün bu karşı çıkışlarla birlikte İslami temeller üzerinde çalışan ulema, ülkede ve dünyada İslami eğitimin verilmesinin yolları üzerine çalışmaktaydı. Bu süreçte çok sayıda kongre ve konferans düzenlendi. Bunlardan bir tanesi de İran İslam Cumhuriyeti’ nin günümüz eğitim temelini teşkil eden konferanslardan biri 1977 yılında Kral Abdulaziz Üniversitesi ve Suudi Arabistan hükümeti tarafından düzenlenen Birinci Dünya İslami Eğitim Konferansı’dır. Bu konferansta İslami eğitime dair bakış açıları tartışıldı. Aynı konferansta İran’da dini yönetimin başa gelmesine referans olacak olan şu ifade kullanılır: ‘‘Bütün Müslüman ülkeler mutlaka Allah’ın şeriatını uygulamalı ve insanların hayatlarını İslami ilke ve değerlere göre biçimlendirmelidir, çünkü ancak o zaman eğitimlerini amaçlarına göre sistemleştirmeyi başarabilirler.’’ (Ashraf, 1986, s. 167). Bu konferans aslında yeni bir yaklaşımı ortaya çıkarmamıştı. Bu coğrafyada daha evvel de var olan dinin eğitim üzerindeki etkisi hakkında toplu bir fikir alışverişi imkânı verdi. Bu konferansla birlikte eğitimciler son yıllarda tartışma konusu olan Batılı eğitim ve İslami yaklaşımlar ile yüz yüze gelmişlerdi (Varaki & Chaboki, 2020, s. 3).

İslami Reformcuların yönetimi ele geçirdiği 1979 yılı itibari ile Humeyni ve taraftarları tarafından ülkede desekülarizasyon hareketi başlatılmıştı. Bu süreçten sonra eğitimin temel kaynağı olarak Şii inancı görülmeye başlanmıştır. 1979 sonu itibariyle de İslam’a uydurulmuş kitaplar basılmaya başlandı. Humeyni 1980 yılının Mart’ında bu değişimi, ‘İran’ın kültürel bağımlılığının ortadan kaldırılması’ olarak yorumladı (Rucker, 2007, s. 459). 3. sınıfların (ve diğer kademe sınıfların) kitapları artık şu ifade ile başlamakta idi: ‘‘ Bağıslayan ve esirgeyen Allah’ ın adıyla, büyük lider İmam Humeyni’nin ve İslam ümmetinin çabası ile İslam Reformu başarılı oldu, kültürel reformlar başladı.’’ 1979 yılından itibaren düzenli olarak din eğitimi zamanı artırılmıştır. Günümüzde okul zamanının ortalama %12,7’si din eğitime ayrılmıştır. Bu oran 1966 yılında %9,4 idi. İlkokulda ise daha belirgin bir artış gözlemlenmiştir şöyle ki; 1966 yılında %11 olan oran 1979 itibariyle %17’ye çıkarılmıştır (Moussapour, 2003, s. 51). Bu hesaplamalara diğer din dışı derslerde (Farsça, Arapça, tarih, sosyal eğitim vb. dersler) sunulan dini temalar ve sınıf dışındaki zorunlu etkinlikler katılmamıştır. Bu derslerdeki

bu etkinlikler de eklendiğinde ilkokuldaki eğitimin yaklaşık %24'ü ve ortaokuldaki eğitimin yaklaşık %26'sı din ve din ile ilişkili derslerden oluşmaktadır.

Kültür Devrimi Yüksek Konseyi, İslam devriminden altı yıl sonra yani 1985 yılında Humeyni'nin fermanı ile kuruldu. Bu kurumun kuruluş amacı özellikle üniversitelerdeki sosyal bilimler alanlarındaki İslami değer ve ilkeleri belirleyip eğitim sistemini düzenlemek şeklinde yorumlanabilir (Fanid, İran' ın İdari Teşkilat Sistemi, 2020, s. 142). Eğitimde kültüre ciddi anlamda yer verilmesi ve kültürün bilimden öncelikli olduğu kanısı İslami Cumhuriyetin önde gelen tezlerinden biri olmuştur. Öyle ki bilimin de kültürden etkilendiği tezi ortaya atılmıştır ve bu düşüncenin geliştirilmesi için büyük çaba harcanmış; kısmen de başarılı olunmuştur (Ferd Dunyayî , El Hade Bagheri, & Khani, 2014, s. 130).

Günümüzde araştırmacılar genel itibariyle tartışmalarında ulusal eğitim belgelerini ve onun teorik kaynaklarını kullanmaktadırlar ve ayrıca İran eğitimindeki konuları ve değişimleri dünyadaki birçok eğitim felsefesi ve teorisi ışığında değerlendirmektedirler (Varaki & Chaboki, 2020, s. 4). 2000'li yılların başından itibaren ülkede aşağı yukarı her on yılda bir yapılan eğitim sisteminde reform yapılması planı, reform komitesinin kurulmasına ve eğitim reformu konferansının düzenlenmesine vesile oldu. Komite ayrıca milli eğitim belgesinin geliştirilmesinin önerilmesini ve onaylanmasını sağladı (Abrahimi, 2019, s. 52).

Bu bağlamda ülkede eğitimin geliştirilmesine dair sivil girişimler de bulunmaktadır. Bunlardan biri olan İran Toplumu Eğitim Felsefesi Derneği 2008 yılında kurulmuştur. Kuruluşun amacı eğitimi desteklemeye dair felsefi araştırmalar yapmak ve eğitim pratiğinde güncel bir aksiyon oluşturmaktır. Dernek 2011 yılında yayımlamış olduğu İran Eğitiminde temel reform dokümanı ile felsefeyi yerelleştirme ve batıdan kaydırma ile İran eğitiminde İslamizasyon çizgisini belirtmesi açısından önem arz etmekteydi (Varaki & Chaboki, 2020, s. 4).

İran İslam Cumhuriyeti kuruluşundan sonra eğitime verilen değerde düşüş gözlemlenmiştir. Ancak 1997 ile 2005 yılları arasında İran'da cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Muhammet Hatemi bu yıllar arasında eğitime verdiği önem ile çokça konuşulan kişilerden biri olmuştur. Hatemi; öğretmenlerin öğrencileri soru sormaya cesaretlendirmelerini, sınıfta öğrencilerin pasif dinleyici konumundan çıkarılıp aktif hale getirilmesini istemiştir. Bu yüzden de öğretmenleri din alanı, politika ve etik hakkında basitçe soru sormaya cesaretlendirmiştir (Mehran, 2003, s. 323). Hatemi bu politikaları

ile, okulların öğrencilerin derin ve çok gizli isteklerini dahi paylaşabilecekleri kadar güvenli bir alan olmasını istemiştir.

Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı süresince reformist tarafı dikkat çekmekteydi. Öyle ki seçildikten üç yıl sonra Eğitim Yüksek Komiserliği tarafından ilkokul, ortaokul ve liseler için eğitim hedefleri yeniden belirlenmişti. Üç eğitim kademesindeki hedefleri genel itibarıyla şöyle sıralamak mümkündür: dini, ahlaki, bilimsel-akademik, kültürel-sanatsal, sosyal yaşam, politik ve ekonomik. Bu kategorilerdeki her bir hedef daha da ayrıntılandırıldı ve güncellendi (Mehran, 2003, s. 324).

Hatemi döneminde belirlenen eğitim hedefleri İslam devletinin politik bakış açısıyla oluşturulmuş ama oldukça da reformist bir yaklaşımı barındırmaktaydı. Bu hedeflerle ortaokuldaki kız ve erkeklerin giyimi için farklı kriterler belirlendi. Bu yolla kızların daha mütevazı olması hedefleniyorken; erkeklerin daha cesur olması beklendi (Mehran, 2003, s. 324). Bu hedefler pek tabii ailevi, hukuki ve yapıcı eleştiri ışığında değerlendirilmiş olup ortaya konulanlar diğer Müslüman devletler ile bağdaşmakla birlikte giyim konusunda İran Devleti' nin özel yapısını göstermekteydi.

Hatemi'nin Cumhurbaşkanlığı için aldığı oyların yaklaşık %40'ı kadın oyları idi. Hatemi döneminde bu desteğe mükâfat olarak kadınları sosyal alana çekme uğraşısı da verildi. Hatemi hükümeti kadınların talep ve beklentilerine cevaben toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda uluslararası çağrılara cevap vermek zorunda kaldı (Tazmini, 2009, s. 66). Bu doğrultuda Hatemi döneminde yayınlanmış olan İkinci Kalkınma Planı kadınların eğitimi konusuna değindi. Yayınlanan Üçüncü Kalkınma Planı ile de kadınların eğitim öncelikleri netleştirilmiş oldu. Raporda kadın eğitiminin öncelikleri olarak şunlar belirlendi: cinsiyete dayalı mevcut eğitim sisteminin gözden geçirilmesi, matematik ve uygulamalı bilimler alanlarında farkın azaltılması, kadınların aile ve toplumdaki rollerine, her düzeyde kadın-erkek ve ailenin karşılıklı haklarına ilişkin imajı doğru belirtmek, kadın uzmanların eğitimi planlama ve üniversite öğrencilerinin cinsiyete dayalı belirli bölümlerde yoğunlaşmasını engellemek amacıyla rehberlik faaliyetlerini artırmak. Eğitim Bakanlığı'nın okullardaki toplumsal cinsiyet algısını azaltmak için aldığı en radikal önlem ise ders kitaplarında yer alan erkek odaklı işlerin yenilenerek daha çok kadının dahil edilmesi oldu (Tazmini, 2009, s. 68). Bu anlayışla 1997'de Hatemi'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden yalnız iki yıl sonra 1999 yılında üniversiteye giden kadınların oranı devrimden bu yana ilk defa erkekleri geçmiş oldu. Aynı yılda Zahra Üniversitesi' ne bir kadın rektör atandı (Tazmini, 2009, s. 68).

Yüksek eğitim alanında genel öğrenci sayısı 1979 yılı itibariyle 160.000, 1987 yılıyla 349.000'e, Rafsancani'nin cumhurbaşkanlığının bitişine olan 1997'ye kadar 1,284,000'e, Hatemi'nin cumhurbaşkanlığının bitişine olan 2005'e kadar ise 2,117,000'e yükselmiştir (Pargoo, 2021, s. 103). 2005 yılında ise ülkedeki yenilik karşıtlarını susturmak için Yüksek Öğrenim Merkezlerinin İslamileştirilmesi Konseyi kuruldu.

4. İRAN'DA SANAT EĞİTİMİ

Tarihi büyük bir arka plan ile İran'da sanat eğitimi, eğitimin çağdaşlaştırılması ile ilkokul müfredatına yaklaşık olarak yüz yıl önce girdi (Mehrmohammadi, 2003, s. 43). İran'da genel eğitime 1909 yılında, sanat eğitimine ise 1937 yılında başladı. Bu tarihten itibaren sanat dersi farklı ilköğretim sınıflarında ilahi, hat, resim ve çizim gibi bir müfredat ile birinci ve ikinci sınıflarda birer saat; üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarda üçer saat olmak üzere müfredata eklendi. 1949 yılında ilk beş sınıfta sanat eğitimi beş saate çıkarılmıştır. Fakat 1997 yılında üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarda sanat eğitimi bir buçuk saat kadar azaltıldı. Fakat 2012 yılında yapılan yapısal reform ile sanat eğitimi ders saati yeniden 2 saate çıkarılmıştır (http-9). Yıllar içerisinde yapılan birçok değişiklik ve İslam cumhuriyetinin kurulması ile İran'da sanat eğitimi süreci sürekli olarak güncellenmiştir öyle ki başta Kaçar ve Pehlevi hanedanlıkları dönemlerinde ve daha sonrasında ülkede eğitim adına çok sayıda reform gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar yapısal olmakla birlikte işlevsel birçok yenilik barındırmışlardır. Bu yenilikler İran'da 1979 yılında ilan edilen İslami yönetimin fikirlerini destekler niteliktedirler.

İran'da sanat eğitimi, ilkokul birinci sınıftan başlayıp liseye ardından da güzel sanatlar lisans programlarına kadar devam etmektedir. Liselerde, Türkiye'dekine benzer bir sistemle fakat 10. Sınıfı tüm öğrencilerin ortak okuduğu, ardından güzel sanatlar bölümleri ve diğer alanlar için merkezi sınavların yapıldığı ve bu sınavla öğrencilerin bölümlere yönlendirildiği bir sistem takip eder. Türkiye'de, bilindiği gibi 8 yıl zorunlu eğitimden sonra 9. sınıftan başlayan güzel sanatlar liseleri sınavlarını liselerin kendi yaptığı sistemle öğrenci alımı gerçekleştirmektedir. İran'da ise '*motavassehe dovvom*⁸' ya da ikinci ortaokulun (Türkiye'deki liselere denk kurum) alanında uzmanlaşan alt kurumlarının ikisinden biri olan '*kardaneshe-e huneri*⁹' adı verilen güzel sanatlar liseleri bulunmaktadır. İran'da batılı anlamda sanat eğitimi hareketleri 1906 yılında ilan edilen Meşrutiyet ile başladı. Naser al Din Şah'ın oğlu Muzaffar al Din Şah tahta oturmak için babasını öldürdüğünde Kemal-ül Mülk lakaplı Mohammad Ghafari önce Avrupa'ya geziye gitti, ardından dönüp Bağdat'a yerleşti. Ülkesine dönüşünden sonra Kemal-ül Mülk, 1911 yılında hükümetin onayı ile Avrupa'dan almış olduğu bilgi ve birikim ile Tahran'da *Mustazrafah* Sanat Okulu'nu açmıştır (Babazadeh, 2015, s. 443). Kemal-ül

⁸ *Motavassehe dovvom* (fa) : İkinci ortaokul

⁹ *Kardaneshe-i huneri* (fa): Sanat meslek okulları

Mülk öncülüğünde ders alan bu okulun öğrencilerinin çoğu, daha sonra çok ünlü ve yetenekli kişiler olmuşlardır. İsmail Ashtini, Hasan Ali Waziri, Huseyin Sheikh ve Mahmoud Auliya en ünlü öğrencilerinden birkaçıdır. Fakat bu okulun Rıza Şah döneminde bütçesi kesilmiştir. Bunun sebebi olarak Rıza Şah'ın herhangi bir sanatla yakın ilişki kurmaması ve okumayı sevmemesi ile ilgili olduğu söylenmektedir. Bu okulun kurulmasındaki amaç gerçek anlamda Batılı tarzda öğrenci yetiştirmektir. Bu okul, akademi olmamasına rağmen İran'da görsel sanatların gelişmesinin önemli unsurlarından biri olmuştur (Babazadeh, 2015, s. 455).

Bu okulun alanları arasında yağlı boya, sulu boya, heykel, desen ve halı dokumacılığı yer almaktaydı (Najafipour, 2018, s. 53). Ayrıca okulda geleneksel kitap illüstrasyonu ve seramik dersleri de verilmiştir.

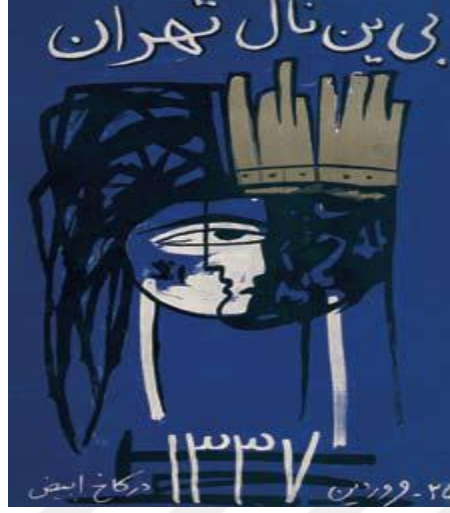
4.1. Günümüzde Durum

Çağdaş İran sanatının başlangıcı olarak *Mustazrafah* okulları kabul edilebilir. Bu okullarla birlikte İran'da sanatın modernizasyonu dört evreye ayrılabilir. Bu dönemler de kısaca şöyle özetlenebilir:

Birinci dönemde gelişen ve devletin her türlü desteğini alan *Mustazrafah* okulları; ikinci dönemde Fransız Andre Godard'ın Tahran Üniversitesi bünyesinde Güzel Sanatlar Fakültesi kurmasıyla gerilemeye başlamıştı. Bu okulda Avrupa'dan dönen öğrenciler ve hocaları, Kemal- ül Mülk'ün gelenekçi sanat anlayışına karşı çıkmışlardır. Bu durum eski ile yeni arasında bir savaşın başlamasına sebep olmuştur. Bu okulda öğrenciler, Batı resminin farklı stilleri ve okullarıyla özellikle de izlenimcilik akımıyla tanıştırıldı. Sonuç olarak modernist yaklaşım galip gelerek Kemal- ül Mülk okulları mağlup olmuştur (Babazadeh, 2015, s. 447). Yine bu yıllarda Avrupa'dan dönen öğrencilerin faaliyetleri yeni resim ve şiiri savunan süreli yayınların yayımlanması ile modernist hareket büyümüş ve hükümetin desteğini almıştır.

Üçüncü dönemde ise 1958 yılında Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından ilk Tahran Bienali düzenlenir. Bu bienalin en dikkate değer yanı yenilikçiler tarafından düzenlenmiş olmasıdır. 1964 yılına kadar bu sergi kataloğunun beş baskısı yapılarak ülke insanının modern sanat ile tanışması sağlandı. Bu bienalin katılımcıları arasında; Marko Grigorian, Sohrab Sepehri (ismini günümüzde de sık sık duyduğumuz ünlü İranlı şair ve

ressam), Masoud Arabshahi ve Behjat Sadr gibi ressamalar yer almaktaydı (Pakbaz, 2015, s. 893).

Görsel 4.1. *Tahran bienali afişi*

(<http-13>)

Dönemin sanat bağlamında en önemli olaylarından bir diğeri ise uygulamalı sanatlar alanında uzman yetiştirmek amacıyla 1961 yılında Dekoratif Sanatlar Akademisinin kurulmasıdır. Bu akademide güzel sanat liselerinden mezun olan öğrencilerin eğitimlerine devam etmeleri sağlanmış ve akademi bünyesinde birçok kurs açılarak halkın ihtiyaçlarına da cevap verilmiştir. Ayrıca bu okulun kuruluşuyla eski süsleme sanatı ile modern sanatın buluşması sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak da 1961 yılında Üçüncü Tahran bienali yapılmıştır (Babazadeh, 2015, s. 453).

Yine bu dönemde eski süsleme sanatı ile modern sanatın etkileşiminden modern bir sanat doğdu: Sakahane. *Sakahane*, Farsçada kamusal su çeşmelerini ifade etmektedir. Bu sanat akımının ismi 1962 yılında İran'da Karim Amini adında bir akademisyen tarafından konuldu. Sakahaneler her türden geleneksel İran sanatını uygulayan sanatçıları bir araya toplamıştır (Dizaji, 2021, s. 194). Bu akımda sanatçılar; başlangıçta tılsımlı şekiller, sayılar ve kaligrafik süslemeler ile Şii ikonografisine ilişkin desenler ve geometrik şekiller kullanarak soyut resimler üretmişlerdir (Keshmirshekan, 2005, s. 616).

Sakahaneler; uygulamalı sanatlar alanında uzman yetiştirmek amacıyla ikinci ortaokuldan (lise) mezun olan sanat öğrencilerine bir şans sunmakla kalmamış, aynı zamanda yeni neslin ihtiyaçlarına da alternatifler yaratarak sanatta yeni bir alan oluşturmuştur. Tüm Sakahane sanatçıları, çeşitli geleneksel biçimleri amaçlarına

uyarlayarak sanattaki modern dili ifade ederken modern Batı sanatıyla (özellikle Soyut sanata) harmanlanmış geleneksel Fars sanatından yararlanmaya çalıştılar (Keshmirshekan, 2005, s. 625). Bu ekolde öğrenim gören Sakahane sanatçıları, İran halk kültürünün görsel öğelerini ve dekoratif formları kendi amaçlarına yönelik kullandılar.

Bir diğer taraftan *Sakahane* akımının sanatçılarının temel gayesi konu anlatımı değil, dekoratif unsur yaratımı idi. Bu sebeple de dekorasyon algısını güçlendirecek yollara başvurmuşlardır. Charles Hossain Zandaroudi ve Faramarz Pilaram bu akımın öncü sanatçılarından olup, resimlerinde yazıyı hareket noktası olarak kullanmışlardır (Keshmirshekan, 2005, s. 624).

Görsel 4.2. *Faramarz Pilaram'a ait çalışma*

(http-12)

Bu sanatçılardan Charles Hossain Zandaroudi, 1961 yılında sanat eğitimi için Paris'e gitmiştir ve eserlerinde Şii İkonografisi, geometrik şekiller, dini halk sanatı ve kaligrafik unsurları kullanmıştır (Dizaji, 2021, s. 195). Charles Zandaroudi'nin eserlerinin Üçüncü Tahran Bienali'nde sergilenmesi akımın kuruluşu olarak kabul edilir.

Görsel 4.3. *Charles Hossain Zandaroudi'ye ait çalışma*

(Dizaji P. G., 2022, s. 196)

Dördüncü dönem ise İslam Devrimi'nin etkilerinin ortaya çıkmaya başladığı dönemdir. Bu dönemde devrim dalgasıyla ortaya çıkan gençler, her türlü modernist eğitimi reddettiler. Irak ordusunun İran'a saldırması ile ise destansı, dini ve politik resimler popüler hale geldi. Güzel sanatlar fakültesinde okuyan birçok genç, sanatın insanları yönlendirmesi gerektiğine inanıyordu; bu sanata “*Bağlı Sanat*” deniyordu. Bir diğer yandan bu süreçte kendine çıkar yol arayan birçok modernist, ülkeyi terk edip Amerika ya da Avrupa'ya gitti, bir kısmı işi bıraktı, diğer kısmı ise tarzını yenilemek zorunda kaldı (Babazadeh, 2015, s. 458).

4.1.1. Müfredat

İran'da eğitimde kültür ve sanata önem verilmesinin nedeni kültür ve sanatın bilimden önce gelmesi ve bilimin de bu olgulardan etkilendiğinin kabul edilen genel bir kanı olmasıdır. Öte yandan içinde bulunan çağda İslam cumhuriyetinin sorunlarının çözümü olarak eğitim ve öğretimde kültüre önem verilmesi ve bu düşüncenin dini unsurlarla desteklenmesi fikri hakimdir. Sanat dersi her ne kadar 40 yılı aşkın sürede müfredatta var görünse de kısa bir ismen yer edinmiştir.

İran'da; İlköğretim Birinci, İkinci ve Üçüncü Sınıflar Sanat Dersi Öğretmen Kılavuzu kitabının 10. sayfasında (Radpour, Shapourian, Sharifzadeh, & Safevi, 2012, s. 10) şu ifade ile, Kur'an-ı Kerim'den bir alıntı ile görsel sanatlar dersinin çocuklar için önemine dikkat çekilmiştir ve derse verilen önemin geleneksel bir önem olmasının yanı sıra sanat dersinin önemi dinen de vurgulanmıştır:

“Kal men Haram Zeyne Allah Ta Ekhrice Lebadah...” (A'raf Suresi/32) . Bu ayette geçen "kovma" kelimesi, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de maddi, hissedilir ve manevi güzellikleri zikretmesini ve kullarına arz etmesini ifade etmektedir. İlk adımdan sonra çocukları doğadaki somut güzelliklerle tanıştırmak onları mutlu edecek, duysal ve ruhsal güzellikleri tanımayla hazırlayacak; Sonuç olarak çocuklar eserlerinde bulduklarını kendileri için olabilecek en güzel şekilde ifade edebilirler. Bu nedenle, güzellik ayetlerinden ve örneklerinden biri olarak çocukları güzellikle tanıştırmak ve tabiata önem vermek önemlidir ve bu onların estetik duygularını ve güzellik sevgisini güçlendirir ve onları çirkinlikten uzak tutar(Radpour, Shapourian, Sharifzadeh, & Safevi, 2012, s.10)”.

Sözü edilen müfredatın temeli de bu tür dini meseleler ve atıflardan müteşekkildir. Daha önce de belirtildiği üzere son otuz yıllık süreçte müfredat dinin hoş gördüğü bir hale evrilerek düzenlenmiştir. Sanat eğitiminin içeriği de bu misyon ile oluşturulmaktadır. Öyle ki yukarıda da belirtildiği üzere, sanat eğitiminin ülkedeki temel amacı, Allah'ın

dünyadaki güzelliklerini gösterip öğrencileri Allah’a yakınlaştırmaktır (Nouri & Farsi, 2018, s. 126). Bu düşüncüyü destekleyen bir diğer fikir ise Orta Çağ’daki sanat eğitime ilişkin Vedat Özsoy kitabında sanatın, eski Mezopotamya ve İran geleneğinde Orta Çağ tanrılarını insanları yönlendirmek üzere bir araç olduğunu ifade etmiştir (Özsoy, 2015, s. 48).

Genel müfredat içerisinde sanat eğitimi ders saatlerine bakılacak olunursa; ilkökul birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda toplam yıllık 600 ders saatinden 52’si kültür-sanat derslerine ayrılmaktadır. Dördüncü, beşinci ve altıncı sınıflarda ise yıllık 700 saatlik eğitimin ise 56 saati kültür-sanat derslerine ayrılmaktadır. Bu sayı toplam ders saatleri içerisinde oldukça az görünmektedir (Ministry of Education, 2012, s. 55).

Müfredatta derse ayrılan süreyi oluşturan üst aklın nasıl meydana geldiği bakımından bakmakta fayda bulunmaktadır. Müfredatı oluşturma işi oldukça çetrefilli bir iş gibi görülmektedir. Bu amaçla devletlerin yönetimleri bu işi yapacak birtakım kurumlar oluşturmakta ve bu kurumlar aracılığıyla da müfredatı sosyo-politik durumlar ölçüsünde sürekli güncellemektedirler. Bu doğrultuda İran’da da devlet çeşitli kurumlar kurdu. 20. yy. başında ise Fransız müfredatını İran’da uygulamak amacıyla Fransa’ya eğitime gönderilmiş kişileri görevlendirdi. Fakat 1979 İslam Devrimi, Humeyni iktidarı döneminde bu eğitim tarzı terk edilip İslami kurumlar oluşturuldu ve İslami eğitime geçildi. Bu doğrultuda Kültür İnkılabı Yüksek Şûrası adlı kurum kuruldu (Fanid, 2020, s. 142).

Ülkede müfredat hazırlama sorumlusu olarak görevlendirilen Yüksek Kültür İnkılâbı Şûrası adlı bu kurum, mevcut dersleri değerlendirmek ve bu doğrultuda yeni programlar hazırlamak üzere ilgili çalışma alanlarının uzmanlarından oluşan müfredat ve eğitim planlama komiteleri kurmuştur. Bir diğer taraftan İran’da 2005 yılında kurulan ve aynı yıl yayın hayatına başlayan İran Eğitim Programları dergisi adında bir dergi de bulunmaktadır. Bu tür kurum ve kuruluşlar da ülkede müfredat planlamasına dair görüşlerini bilimsel yollarla sık sık paylaşmakta ve çalışmalarlarıyla hazırlanan müfredatlara yön vermektedirler (http-10). Bu dergi üç ayda bir yayınlanmaktadır. Dergi, misyonlarını sitesinde şöyle paylaşmıştır:

- A) Ülkede müfredat bilgisinin genişletilmesine, geliştirilmesine ve tanıtılmasına yardımcı olmak,
- B) Yöneticilerin ve politika yapıcıların bu alandaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin geliştirilmesine yardımcı olmak;

C) Yerli ve yabancı uzmanlar arasındaki uluslararası etkileşim kapsamının organize bir şekilde geliştirilmesi,

D) İran'da bu alanda araştırmacılar ve uzmanlar için uygun profesyonelin kurulmasına yardımcı olmak (http-10).

Ülkede, müfredat hazırlanmasında birtakım ilkeler söz konusudur. Bu ilkeleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Basitten karmaşığa ve kolaydan zora doğru dersler verilmesi
- 2) Somuttan duyuma ve nesneden öznele doğru dersler sunmak
- 3) Dört sanat alanından oluşan bir dersin sunumu; çizim ve resmin temelleri, el sanatları, performanslar ve müzik
- 4) Sanat eğitiminde yeni yaklaşımlara dikkat
- 5) Özel ihtiyaçları olan öğrencilerin yeteneklerine ve sınırlılıklarına dikkat
- 6) Aktif ve öğrenci merkezli eğitime vurgu
- 7) Öğrencilerin cinsiyet özelliklerine dikkat olarak sayılabilir (http-10).

2000 yılında ülkede gerçekleştirilen eğitim reformu sırasında ise müfredatı hazırlamakta birçok prensip takip edildi. Bu prensipler ise şöyle sıralanabilir:

1. Sanat, eğitimin bağımsız bir öznesi olarak ele alınmalı.
2. Sanat müfredatı farklı alanlara ve aktivitelere dikkat çekmelidir.
3. Program öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve yerel kültür ve sanat gelenekleri açısından farklılıklara dikkat çekerek çoklu sanat alanlarını bünyesinde barındırmalıdır.
4. Sanat programı kuralcı bir yaklaşım benimsemekten kaçınmalı ve işlevselleştirme ve uygulama sürecinde yerel girişimlere izin vermelidir.
5. Sanat müfredatı aktif öğrenmeyi, deney yapmayı ve problem çözmeyi öğrenciye bir davranış olarak kazandırmalıdır.
6. Öğretmen, öğrenci aktivitelerinde kolaylaştırıcı rol oynamalı.
7. Sanat müfredatı, insanın potansiyelinde başlangıç, özgüven ve muğlaklığa tolerans gibi özel insani potansiyellerin uygulandığı ve beslendiği fırsatlar sunarak öne çıkarmalıdır (Safavi, 2002, s. 2).

4.1.2. Okullarda sanat eğitimi

Başlangıçta sanat eğitiminin ne olduğu ve çocukların gelişiminde ne işe yaradığını belirtmenin faydası vardır. Her toplumda eğitim kurumu farklı işlevlere sahiptir ve eğitimin önemli işlevleri arasında da eğitim kurumlarının amaçlarının önemli bir bölümünü içeren sanat eğitimi vardır. Genel olarak sanat eğitiminde öğrencilerin sanatsal ve estetik yönlerinin büyümesi ve gelişmesi ele alınmaktadır (Azizi, 2013, s. 46). Sanat eğitimi her ne kadar modern eğitimin örgün programlarında son yüz yıldır yer alan bir

eğitim olsa da insanlığın fikir ve vicdan hürriyeti açısından önemli bir görev üstlenmektedir. Eğitimini doğru temellerden alan bir yaşantıdan geçip, amaçlarını iyi tespit etmiş olan bireyler daha anlamlı bir yaşam sürer, maddeyi değiştirme fikrine sahip olur ve yeniden biçimlendirir; bununla birlikte insan olmanın en güzel halini yaşarlar (Baler, 1990, s. 23).

4.1.2.1. İlkokul

Daha önce de belirtildiği gibi İran'daki ilkokullarda sanat eğitimi ilkokul birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda ikişer saat; dördüncü ve beşinci sınıflarda ise haftada birer saat olmak üzere eğitim içerisinde oldukça az bir bölümü kapsamaktadır. Müfredat ise İran'da, son yaklaşık yüzyıllık süreçte genel siyasi durumdan ve dünyadaki gelişmelerden kaynaklı birtakım değişikliklere uğramıştır (Kargez, Kobek, & Aldaghi, 2019, s. 114). 1937 yılından 1993 yılına kadar ilkokul sanat dersi müfredatında yer alan içerikler Tablo 4.1. ile aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.1. 1937 ile günümüz arasında İran ilkokullarında verilen sanat eğitimi dersinin içeriği

Yıl	Ders içeriği
1937	Şarkı- Resim- Çizim ve Hat Öğretimi
1940	Şarkı- Resim- Zanaat ve Kaligrafi
1949	Şarkı- Resim- Zanaat-Kaligrafi ve Halk Sanatı
1963	Sanat- Zanaat ve Şarkı
1966	Sanat ve Zanaat
1978	Sanat ve Hat Eğitimi
1993- Günümüz	Resim- El Sanatları ve Hat Sanatı

Tablo 4.1'de İran'daki resim sanatının yıllar içerisindeki değişimi gösterilmiştir. Bu tabloya bakıldığında sanat eğitimi içeriğinin 1979'dan sonraki düzenlenmesi olan 1993 yılı düzenlenmesinde hat sanatının 1937 yılı örneğinde olduğu gibi tekrar eğitime dahil edildiği gözlemlenmektedir (Kargez, Kobek, & Aldaghi, 2019). Bu değişiklik daha evvel bahsedilen İslami sanatların İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla eğitime dahil edilmesi ile ilgili hususun sonucudur.

İlkokul resim dersi içeriklerinin sağlayacağı kazanımlar: öğrencilerde gerçeklik bilincini yerleştirmek, öğrencilerin özgüvenini sağlamak, öğrencilerin İslami İran'ın zengin mirası ve kültürel değerleri ile tanışmasını sağlamak, öğrencilerin boş zamanını değerlendirmelerini sağlamak, onlara sağlıklı eğlence için uygun zamanlar oluşturmak,

öğrencilerin yaratıcılığını geliştirmek, kendine yeterliliğini sağlamak ve öğrencilerde estetik ilkelere aşinalık yaratmak olarak belirlenmiştir (Parsa, 2011, s. 21). Bütün bu sayılanlarla birlikte sanat eğitimi, çocukların çevreleri ile daha çok iletişim kurmalarını sağlayan bir eğitim türüdür denilebilir (Hosseini S. S., 2005, s. 32).

Değiştirilen ders içerik alanları ve kazanımların belirlenmesi ile ders müfredatı hazırlanmıştır. Buna göre ilköğretim resim dersi müfredatında bazı değişiklikler görülmüştür. Örneğin doğa ile bağlantı alt başlığı oluşturulmuş, bu başlıkta öğrencilerden doğa unsurlarını izleme ve doğa ile iletişim kurmaları istenmiştir. Öğrencilerin bunları sağlayarak doğanın unsurlarını sanatsal faaliyetlerinde kullanmaları sağlanmıştır. Ayrıca resim başlığı oluşturulmuş, başlıkta öğrencilerin rastgele çizimler yapmaları, çizilen bu resimleri belirli bir temaya boyamaları istenmiştir. Yine bu başlıkta serbest çizim, hikâye boyama, bitmemiş resmin tamamlanması, geometrik ve soyut motifler tasarlamak gibi alt başlıklar eklenmiştir. El işi başlığı oluşturulmuş başlıkta, öğrencilerin kil karton kâğıttan eser üretme ve tek kullanımlık malzemelerden eser üretmeleri istenmiştir. Kültürel mirasa aşinalık başlığı ile öğrencilerin, gelenek ve durumlara aşinalık sağlamaları, yerel sanatlarla ve kültürel ve sanatsal mükemmelliklerle tanışmaları istenmiştir. Bu hedefle müzeleri ve sanat sergilerini, atölye ve sanat mağazalarını, sanatçıları ziyaret etmeleri, oralarda sanatçılarla iletişim sağlamaları ve bunun sonucunda da ziyaret raporlarının hazırlanması istenmiştir. Dersin genel hedefleri doğrultusunda ise resim, hikâyecilik, müzik, çömlekçilik, heykel, halı dokuma, el baskısı, resim, nakış, ağaç oymacılığı, karakalem gibi sanat dallarına aşinalık gibi konular belirlenmiştir ve dersteki çalışmalar bu doğrultuda yürütülmektedir (Nouri & Farsi, 2014, s. 93).

Müfredatın içinde kazanımlar ve konular bu şekilde açıkça belirtilmiş olmasına rağmen dersin işlenmesinin önünde birtakım engellerin olduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda birçok eleştirel makale ve yazı incelenmiştir. Makalelerden birine göre (Nouri & Farsi, 2014) öğrenciler sanat dersinde konunun erbabı olmayan bir eğitimci ile ders işlemekte ve genellikle dersler boş geçmektedir. Öğrencileri serbest bırakan öğretmen kontrolünde öğrenciler zamanı geçirmektedirler. Yukarıdaki ünitelerde de bahsedildiği gibi İran ilkokullarında sanat eğitimi yaklaşık yüz yıl önce başladı fakat özellikle ilkokul açısından düzgün bir ilerleme sağlanamadı.

Görsel 4.4. İran ilkokullarından birinde resim dersine şablon hazırlayan kız çocuğu
(Parsa, 2011)

Diğer bir bilimsel araştırmada geçen ifadede ise (Hosseini S. S., 2005, s. 31) hafta içi diğer derslere, ki bu dersler temel ders olarak tanımlanmıştır, hafta sonunda resim dersi gibi derslere ağırlık verildiği bir okul müdürü tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca resim dersinin haftalık ders programında öğrencilerin yorgunluk ve can sıkıntısının doruk noktada olduğu dördüncü ve beşinci saate bırakıldığı gözlemlenmiştir.

“İlköğretim Sanat Müfredatının Uzman ve Eleştirel Eğitim Yöntemiyle Değerlendirilmesi” (Nouri & Farsi, 2014) adlı makalede sanat eğitiminin önündeki öğretmen ve eğitsel yapı eksikliği değerlendirilmiştir. Araştırmada, bir resim öğretmenin sanat dersindeki tutumu değerlendirilmiş ve bu değerlendirme ile öğretmenin dersin akışına engel oluşu tasvir edilmiştir. Bu araştırmadaki bir örnekte sanat dersinde öğretmen, öğrencilere sanat dersi yerine Farsça dersi yapılacağını belirtmiştir. Öğrencilerin ısrarına rağmen sanat dersi işlenmemiş, öğretmen çocuklara dersinin sonunda vakit kalırsa sanat dersinin işlenebileceğini ifade etmiştir.

Yukarıdaki örnekler ve açıklamalar bağlamında sanat dersi müfredatının yıllar içerisinde değişikliğe uğradığı saptanmıştır. İlkokuldaki sanat dersi içeriği yukarıdaki örnekler bağlamında değerlendirildiğinde okullarda öğretmenlerin sanat dersine ilişkin duyarsız davrandığı ifade edilebilir.

4.1.2.2. Ortaokul

İran ortaokullarında sanat eğitimi, haftada 2 saati kapsayan bir süreçtir. Bu ders ilk kez Hicri 1350 (Miladi 1951)’de tüm yurttan uygulanmaya başladı. Ayrıca Hicri 1366

(Miladi 1977)'da bu dersin ortaokul birinci sınıfta eğitimi için ders kitabı yazıldı. Sanat eğitiminin günlük yaşamdaki rolü ve yeri giderek artmaktadır. Ancak sanat, okullarda yan ve marjinal bir ders olarak görülmektedir. Daha önce belirtilen ilkokullardaki sanat eğitiminin sorunlarının benzerleri ortaokul sanat eğitiminde de yaşanmaktadır (Darani, 2017, s. 2).

İran eğitim konseyinin son yaptığı 647. kongresinden bu yana sanat eğitimi öğretim hedefleri değişmedi (2000 yılı). Sanat eğitimi ders saati ise daha evvel de bahsedildiği üzere diğer dersler arasında oldukça az bir sayıya tekabül etmektedir. Öyle ki Kur'an-ı Kerim dersi yıllık 168 saat, Fars Edebiyatı yıllık 140 saat, İngilizce dersi yıllık 93 saat iken sanat dersine verilen süre yıllık sadece 37 saattir (Saber, Caferi, Javad, & Hossain, 2013).

2010-2011 ortaokul sanat ders kitaplarını doküman analiz metoduyla inceleyen bir araştırma içeriği dersteki kazanımları ve ders içeriğinin kazanımları öğrenciye aktarmasının sayısal olarak analizi bakımından önemlidir (Saber, Caferi, Javad, & Hossain, 2013). Araştırmada yer alan tabloda, 6, 7, ve 8. sınıf ders kitaplarının desen ve kaligrafi bölümleri incelenmiş, bu bölümlerde yaratıcı öz ifade, düşünme eğiliminin yansımaları, entegrasyon, sanat ürününün ortaya çıkması, estetik, sanat eleştirisi, dünya sanat tarihi, İran- İslam sanat eğitimi, yaratıcı problem çözme, iş dünyasına hazırlık gibi kazanımlar incelenmiştir. Bu analizde 6. Sınıfların desen ve kaligrafi konu başlıklarından çıkan sonuca göre; desen konu başlığının yüzde 92.5 ile yaratıcı öz ifadeyi sağladığı, yüzde 75 ile düşünme eğiliminin yansımalarına olanak verdiği ve yüzde 100 ile entegrasyonu, yüzde 64.7 ile sanat ürününün ortaya çıkışını sağladığı belirlenmiştir. Fakat konu başlığında estetiğe fayda sağlayacak bir tutum belirlenmemiştir. Çıkan sonuçta çocukların sanata eleştirel bakmasının yolunu açacak faydanın oranının yüzde 66.6 olduğu, dünya sanatına bakışı yüzde 100 etkilediği, İran-İslam sanatına bakışı ise yüzde 75.6 oranında etkilediği görülmüştür. (Saber, Caferi, Javad, & Hossain, 2013, s. 57).

Daha önce okullarda hat ve diğer geleneksel sanatların uygulandığından söz edilmişti. Bu alanların uygulanması pek tabii öğrenciler açısından maddi bir zorluk yaratmaktadır. Zira şehir okullarındaki sınıflarda öğrenci sayılarının fazla olduğu ve alan yetersizliğinin bulunduğu ülkede öğrenci çalışırken kısıtlı alan olması sebebiyle malzemelerini koyacak alan bulamamaktadır. Bununla birlikte eğitim materyallerinin olmaması gibi problemlerle karşılaşmaktadırlar (Darani, 2017, s. 16).

Daha evvel de bahsedilen “İlköğretim Sanat Müfredatının Uzman ve Eleştirel Eğitim Yöntemiyle Değerlendirilmesi” (Nouri & Farsi, 2014) adlı araştırmada öğrencilerin kendini resim malzemeleri ile kirlettiği, bu sebeple dersin işlenmesinin önünde bunun bir engel olduğundan bahsedilmişti. Fakat 2012 yılında yayınlanan kılavuzda öğretmenlere öğrencilere önlük takmalarını tavsiye etmeleri ifade edilmişti (Radpour, Shapourian, Sharifzadeh, & Safevi, 2012). Fakat görünen o ki sadece öğretmenin psikolojik engelleri değil, aynı zamanda birçok fiziksel engel de ders işleniş önünde engeller oluşturmaktadır.

Görsel 4.5. İran ortaokullarından birinde resim dersi

(Darani, 2017, s. 17)

Faridan ilinde öğretmenlerle yapılan bir araştırmaya göre (Darani, 2017) öğretmenler, ailelerin sanat dersini diğer derslere göre oldukça önemsiz gördüğünü dile getirmişlerdir. Öğretmenler, ailelerin dersteki materyalleri alırken yük altına girdiğinden bunları alamamasının dersteki verimin düşmesine neden olduğunu ve bu durumun sanat müfredatının uygulanmasının önünde engel oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bir diğer engel ise velilerin sanatı öğrenmedeki rolleri konusundaki etkisizlikleri, yani velilerin okuldaki işleyiş için gereken sorumlulukları yerine getirmemeleri ve derse karşı ilgisiz davranıp çocuklarına katkıda bulunmamalarıdır (Darani, 2017, s. 19).

4.1.2.3. Lise

İran’da ‘Kardanesh-i Honari¹⁰’ adı verilen eğitim kurumları bulunmaktadır. Bunlar yapı olarak Türkiye’deki meslek liselerine benzemektedir fakat Türkiye’de ismi güzel sanatlar liseleri olan ayrı bir kurum olarak bulunmakta iken, İran’da kardanesh-i honariler mesleki teknik ve güzel sanatlar liselerinin ayrı ayrı kurumlar olarak örgütlenmediği ve aynı çatı altında toplandıkları bir sistemde birleşmektedirler. Bu liseler yılın belli dönemlerinde ülke genelinde yapılan yetenek sınavları ile öğrenci kabul etmektedirler.

Bu liselerin müfredatı konusunda belirleyici aktör olan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Teknik ve Mesleki Eğitimleri Yazma Ofisi’nin 2012 yılında yayımlanan “Görsel Sanatlar Dersi Müfredatı” adlı belgesinde mezunların kazanacağı beceriler şöyle açıklanmıştır: boyama ve çizim araçlarını kazanmak, İran ve dünya sanatına aşina olmak, görsel sanatlar dersine ilişkin temelleri bilmek ve bunları yapacakları işlerde kullanabilmek, mezun öğrenci için imgeleme yapabilmek, hacmin tanımını öğrenmek ve hacim yapabilme becerisini elde edebilmek, müze ve resim galerini gezen kişilere rehberlik edecek donanımda olmak, tabloların bakımını ve restorasyonunu yapabilmek ve sanatsal projeleri yürütebilme becerisine sahip olmak (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran, 2012).

Kardanesh-i honarilerde verilen dersler yine aynı kaynakta şöyle sıralanmıştır: görsel tasarım dersi, atölye dersi, öğrencilerin görsel sanatların farklı disiplinlerini tanımalarına yardımcı olacak olan görsel sanatlara aşinalık dersi, manzara ve ayna dersi, İran sanatı tarihi dersi ve dünya sanat tarihi dersi. Manzara ve ayna dersinde öğrencilere; manzaralara ve görselleştirme açılarına aşinalık ve uzayda nesneleri ekranda çizme becerisi kazandırma amacı bulunmaktadır. Ayrıca son sınıfta mesleki lise olmasından kaynaklı staj dersi de verilmektedir. Görsel sanatlar dersine aşinalık dersine yıllık toplam 62 saat, tasarım dersine toplam 184 saat, görsel sanatların temelleri dersine yıllık toplam 184 saat, dünya sanat tarihi dersine yıllık toplam 62 saat, aynı şekilde İran sanat tarihi dersine yıllık toplam 62 saat ve resim atölyesi dersine yıllık toplam 244 saat ayrılmıştır (Ministry of Education, 2012, s. 48).

İran Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan "Birinci, İkinci ve Üçüncü Sınıf Öğretmenleri İçin Resim Dersi Kılavuzu"nda (Moini, Raisi Makiani, & Hakimzadeh, 2010) dersleri alan öğrencilerin nasıl değerlendirileceği hususuna açıklık getirilmiştir.

¹⁰ *Kardanesh-i Honari* (Fa) : Sanat meslek lisesi

Kılavuzda öğrencilerin değerlendirmesinde dikkate alınacak hususlar şöyle ifade edilmiştir:

- 1- Öğrencilerin sanatsal etkinliklerinin değerlendirilmesi, biçimlendirici ve etkinlikler sırasında yapılmalıdır.
- 2- Değerlendirmede nihai ürüne ek olarak sanatsal faaliyet süreci de dikkate alınmalıdır.
- 3- Sanatsal etkinliklerin değerlendirilmesi öğretmen, öğrenci (öz değerlendirme) ve diğer sınıf arkadaşlarının (diğer değerlendirme) görüşleri olarak yapılmalıdır.
- 4- Her öğrencinin gelişimi, yeteneklerine ve bireysel farklılıklarına göre ölçülmelidir.
- 5- Sanatsal etkinliklerin değerlendirilmesinde, öğrencinin sanatsal etkinliklerinin olumlu ve öne çıkan özellikleri vurgulanmalıdır.
- 6- Öğrencilerin tüm sanatsal etkinlikleri çekici ve değerlidir; bu nedenle, sanatsal faaliyeti için umutsuzluğa ve motivasyon kaybına yol açacak yargılarda bulunmaktan kaçının (Moini, Raisi Makiani, & Hakimzadeh, 2010, s. 5).

İlgili kılavuzda resim dersi uygulamaları ayrıntılı olarak anlatılmış; öğrencilerin nasıl değerlendirileceği, derste ne tür etkinlikler yapılacağı, öğretmenin faaliyetlere ne tür katkılarda bulunabileceği ve akışını nasıl belirlemesi gerektiği hususları belirtilmiştir. Kılavuz içerik olarak üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin ilkinde müfredat, değerlendirme ve öğretmen özellikleri gibi alt başlıklar yer alırken; ikinci bölüm öğretim rehberi olarak düzenlenmiştir. Bu öğretim rehberinde alt başlık olarak temel bilgiler; tasarım ve boyama, el sanatları ve baskı olan iki alt başlığa ayrılmıştır. Üçüncü bölüm ise müzik dersinin işlenişine dair bilgileri içermektedir.

Kılavuzda, Temel Bilgiler başlığında ilk konular nokta ve çizginin tanımı olmuştur ve bu derslerin amacının, kazanım olarak, tasarım temellerini tanımak olduğu ifadesi yer almıştır. İran geometrik motifleri(Türkmen deseni) renklendirme , çevredeki nesnelerin doğal değerine dikkat, kompozisyon kurma, doku türlerini tanıma, karalama tekniği ile tanışma, serbest teknik resim gibi bilişsel alan kazanımları, temel bilgiler başlığı altındaki kazanımlardır. Kılavuz'da değerlendirilecek öğrencinin birtakım ilkelere bağlı değerlendirmeye tabii tutulacağı belirtilmiştir. Bu esaslar ile öğretmen değerlendirme yaparken aşağıdaki 6 ilkeye uymalıdır:

- 1- Öğrencilerin sanatsal etkinliklerinin değerlendirilmesi biçimlendirici olmalı ve değerlendirme etkinlikler sırasında yapılmalıdır
- 2-Son ürüne ek olarak, değerlendirmede sanatsal etkinliğin süreci de dikkate alınmalıdır.
- 3- Sanatsal etkinliklerin bir bütün olarak değerlendirilmesi sağlanmalıdır.
- 4- Her öğrencinin yeteneklerine ve bireysel farklılıklarına göre gelişimi ölçülmelidir.
- 5- Sanatsal etkinlikleri değerlendirirken etkinliğin olumlu ve öne çıkan özelliklerini esas alınmalıdır.

6- Öğrencilerin tüm sanatsal etkinlikleri ilgi çekici ve değerlidir, bu nedenle umutsuzluğa ve sanatsal etkinlik motivasyonunun kaybolmasına yol açacak yargılarda bulunmaktan kaçınılmalıdır (Radpour, Shapourian, Sharifzadeh, & Safevi, 2012, s. 10).

Görsel 4.6. İran’ daki bir kardanesh-i honarinin kız sınıfında resim yapan öğrenciler

(http-11)

4.2. Yeni Eğilimler

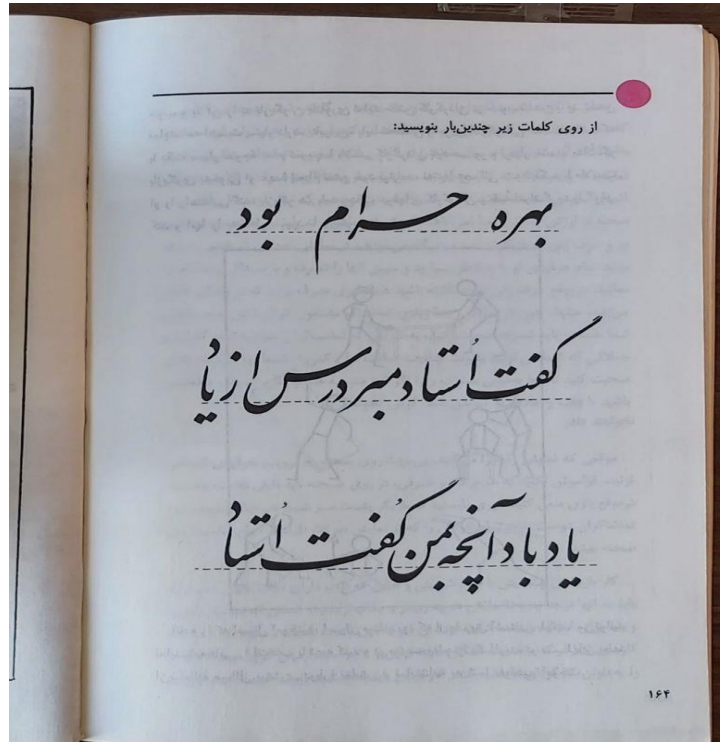
1979 yılında İran İslam Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından devlet, 1981’e kadar tek sanat kitabı dahi basmamıştır. 1981 yılında Millî Eğitim Bakanlığı, ilk sanat eğitimi kitabını yayınlamakla görevlendirildi. 1982 yılında ilk sanat eğitimi kitabı yayımlandı. Yazarların fikrine göre bu kitap, İslam devrimin temel hedefleriyle uyumlu idi. Fakat bu kitabın yayımlanması tarihi itibarıyla İran-Irak Savaşı’na denk geldiği için hammadde sıkıntısı yaşandı ve kitapların baskısı ertelendi. Öğrenciler derslerde öğretmenlerin kayıtsız bakışları altında dersi oyun oynayarak geçirdi (Golipour, 2022, s. 1).

Mehrmohammadi de kitabın yayımlanmasının son yirmi yıldır yapıldığına vurgu yaparak, 2003 yılında yazdığı makalesinde “Sanat eğitimi, İran eğitim sisteminde izole edilmiş ve yeteri kadar değer görmemiştir ve ancak son yirmi yıldır eğitim içerisindeki yeri sorgulanır hale gelmiştir.” ifadesine yer vermiştir (Mehrmohammadi, 2003, s. 43).

Daha önceki başlıkta da belirtildiği gibi Sakahane okulları ile sanat dekoratif ve geleneksel yaklaşıma indirgendi. İslam Devrimi ile ülkedeki sanat eğitimi ve öğretimi

değiştirdi. Ülkede sanatta artık dini-politik resimler vardı. Ardından gelişen süreçte, İslam Devrimi sonrası süreçte, sanat eğitimi ve öğretimi değişikliğe yeniden uğramış ve ülkenin sosyo-politik hali ders kitaplarına angaje edilmiştir.

1986 yılında İran-İrak savaşının sona ermesine iki yıl kala, sanat ders kitaplarını hazırlayan kolektif fikir değişime uğradı. Sonuç olarak da ders kitaplarının odak noktası, öğrencilerin sosyal meseleler hakkındaki fikirlerini ifade etmelerine yardımcı olan ders kitaplarından geleneksel sanatlar, dekorasyon ve taklit çizimlere kaydı (Golipour, 2022, s. 2). 1986 yılındaki kolektifin oluşumuna zemin hazırlayan oluşumlar yıllar içerisinde şekillendi. Öyle ki Sanat Eğitimi Öğretmen Kılavuzu'nun 1982 baskısında öğretmenlere geleneksel kaligrafiyi günlük yaşamla ilgili bir sanat olarak övmeleri istenmiştir çünkü bu tür sanatlar 'ülkenin kendisini Batı'nın istilasından koruyan sanatlar' olarak görülür. Modernizm adı altında milli değerlere saldırının ancak bu tür İslam'ı çağrıştıran sanatlar ile egale edilebileceği düşünülür (Sanat Ders Kitabı Derleme ve Üretim Kurulu, 1982, s. 6). Aradan geçen uzun yılların ardından İran'da 2010 yılından sonra da, daha evvel bahsedildiği gibi, birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerden sanat eğitimi kitapları da nasiplenmiştir. Sanat öğretimi dekoratif öğelerle birlikte natürmort ve kaligrafiye kaymıştır.

Görsel 4.7. Faizin haram olduğuna dair ders kitabında yer alan ifade

(http-11)

Sanat Ders Kitabı Derleme ve Üretim Kurulu tarafından 1982 yılında basılan Ortaokul Sanat Eğitimi ders kitabında (Görsel 4.7’de gösterilmiştir) şu cümle yer almaktadır: Faiz Haramdır. 1979 yılındaki İslam devriminden sonra ülkedeki sanat kitaplarında İslam dininin öğretilerine atıfta bulunan birçok ifade yer almaya başlamıştır.

5. SONUÇ YERİNE

Buraya kadar betimlemeye ve anlamlandırmaya çalışarak sunulan İran sanat eğitimi ortamının temel zihinsel yapısı, tarihsel dönüşümü, kurumları ve öğretim programlarını genel bir değerlendirmeye tabi tutmak oldukça zor bir süreç gerektiriyor. Tezin baş kısımlarında belirtilen coğrafi büyüklük, etnik çeşitlilik ve tarihsel kopma ve kırıklıklar veciz, net ve keskin bir görüş oluşturmayı zorlaştırıyor. Burada tezde yer alan tasvirler, anlatılar, tablolar ve alıntılar her okuyucunun kendi kanaatini oluşturmaya yardımcı olacaktır. Amaç en başta belirtildiği gibi İran Sanat Eğitimi kurum ve süreçlerini yargılamak, övmek ya da yermek yerine okuyucunun gözünde canlandırmasına yardımcı olmaktır. Dolayısıyla belki tezin geneline yayılmış analizler ve betimlemelere ek olarak kesin ve köşeli sonuçlara varmak yerine, İran Sanat Eğitimi küresel bağlamda irdelenen ülkedeki uygulamaların geçerliliğini ve güncelliğini anlamak açısından yerinde olacaktır.

Bu doğrultuda ilk olarak İran' daki ilköğretim sanat eğitimi müfredatını Avustralya, Kanada ve İrlanda'daki müfredat ile karşılaştıran 2021 yılında yapılmış çalışma öncelikle incelenecektir. Bu çalışma nitel karşılaştırma yöntemi ile yapılmıştır. Strateji olarak da aynı sistem aynı sonuç (İrlanda, Avustralya ve Kanada için) farklı sistem farklı sonuç (İran için) olarak belirlenmiştir (Javaheripour, Abbasi, Khan, & Hasanpour, 2021).

Çalışmada yapılan karşılaştırma tablosunda, kazanım bağlamında, Avustralya, İrlanda ve Kanada' da tekniklerin kazanımı vurgulanırken İran' da tekniğe dair bir kazanım göze çarpmamaktadır. Avustralya' da farklı kültürlerle, tarih ve geleneklere saygı duyun kazanımı vurgulanırken İran' da İran sanat tarihine aşinalık vurgusu yapılmıştır. İlgili bütün ülkelere gibi İran' da da sanat eseri üretimi kazanımına vurgu vardır. Müfredat içeriklerinin incelendiği tabloda diğer ülkeler(Avustralya, İrlanda ve Kanada) İran ile karşılaştırıldığında; İran' da çağdaş medyaya yönelik eleştirel düşünce bulunmakta fakat diğer ülkelerde böyle bir vurgu bulunmamaktadır. Kanada ve İrlanda' da sanatsal araçların kullanımına vurgu yapılırken İran' da böyle bir vurgu bulunmamaktadır. İran' da İran sanatlarının öğretimine vurgu yapılırken, Kanada' da öğrencilerin ilişkilerinin geliştirilmesi ve bireysel deneyimlerine, Avustralya' da ise yerel kültürlerle vurgu vardır. Sanat eğitimi saatleri diğer ülkelerde kademeye göre değişken iken İran' da sınırlandırılmıştır. (Javaheripour, Abbasi, Khan, & Hasanpour, 2021, s. 1104). Bunun sebebi olarak da ilgili diğer ülkelerde sanat eğitiminin okulla sınırlı bir eğitim olmaması gösterilebilir. Yapılan çalışma İran' da sonuç odaklı bir süreç tasarlandığını

göstermektedir. Zira kazanımlarda istenen medya eleştirisi ve İran sanatlarına vurgu biçimi daha önce de sözü edilen Sakahane gibi oluşumların meydana geliş sebebiydi. Bu tür oluşumlar İran geleneksel sanatlarına dönüşün ifadesi olarak yer almaktaydılar süreç içerisinde.

Aynı araştırma metodu ile Brezilya, İran, Yunanistan ve Güney Kore'yi karşılaştıran bir diğer çalışma 2020 yılında yapılmıştır (Tafti, Harandi, & Tabatabai, 2020). Bu çalışmanın araştırma sorusu ‘ Brezilya, Güney Kore, İran ve Yunanistan İlkokul sanat eğitimi kazanımları benzerlikleri nedir?’ olarak belirlenmiştir. Araştırmaya göre Brezilya’ da ilkokullarda sanat eğitimi 1996 yılından itibaren zorunlu hale getirilmiştir. Fakat bilindiği üzere İran’ daki ilkokullarda sanat eğitimi 1900’lü yılların başına kadar uzanmaktaydı. Brezilya’ da ve Güney Kore’ de İran’ daki gibi sanat eğitimine ayrılan süre haftada iki saattir. Yunanistan’ da 1. ve 2. sınıflarda haftada ikişer saat , 3. ve 4. sınıflarda haftada birer saat sanat eğitimi verilmektedir. Brezilya’ daki kazanımlarda Brezilya sanat mirasına vurgu yapılırken; İran’da da tanrının estetik mirasına, Güney Kore’de alt kültürlerin sanatlarının oluşumuna, Yunanistan’da ise Yunanların dünya kültür mirasına katkıları vurgulanmaktadır. İran’ daki kazanımlarda İslam sanatları vurgulanırken, bahsi geçen diğer ülke (Yunanistan, Güney Kore ve Brezilya) kazanımlarında buna benzer dini bir vurgu bulunmamaktadır. Diğer ülkelerin hiçbirinde özgürlüğü kazanır gibi bir atıf bulunmuyorken Güney Kore’ deki kazanımlarda bu değer yalnız bir şekilde yazılarak vurgulanmıştır (Tafti, Harandi, & Tabatabai, 2020, s. 582-587). Yapılan çalışma ile elde edilen bulgulara bakıldığında sanat eğitimi saatlerinin ülkeler bazlı değişime çok fazla uğramadığı belirlenmiştir. Ülkelerin eğitim sistemlerinde sözü edilen kazanım biçimlerinin kendilerinin geçmişi ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir.

2019 yılında Robab Kazemi doktora tezinde (Kazemi, 2019) 1980 yılı ve sonrasında Türkiye’ de ve İran’ da sanat eğitimi konusunu tarama modeline dayalı doküman incelemesi yöntemiyle incelemiştir. İran ve Türkiye’de biri devrim diğeri darbe olarak bilinen iki olaydan sonraki süreçler incelenmiştir. Sonuç bölümünde İran’da 1979 devrimiyle birlikte bilimsel ve eğitsel araçlar düzleminde, doğa kanunlarının Allah’ın ayetleri olduğunun kabul edildiğini belirtmiş, (Kazemi, 2019, s. 1-86) ve İran sanat eğitimindeki dinsel yoğunluğun baskınlığını vurgulamıştır.

Bu tezde, İran eğitim sisteminin son üç yüz yıllık sürecine bakarken sistematik bir yol izlenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle kurumların düzenine ait bir liste paylaşılmış,

ardından da okulöncesi başlığı altında okul öncesine dair genel bilgiler verilmiştir. Bunu ilkokul, ortaokul ve liseler izlemiştir. Bu genel bilgiler arasında okulların kuruluş temelleri, başka bir deyişle okulların ilk olarak hangi tarihte ve nerelerde ortaya çıktığı ve günümüzdeki şeklini nasıl aldığı özetlenmiştir. Takiben, bu kurumların güncel şeklinin nasıl ve ne tür koşullarda oluştuğuna dair bilgi vermesi açısından ‘Tarihsel Perspektif’ başlığı belirlenmiştir. Bu başlık, İslam Devrimi referans alınarak iki genel başlık altında toplanmış oldu. Birinci dönem İslam Devrimi Öncesi ikinci dönem ise İslam Devrimi Sonrası dönemdir. İslam devrimi öncesi dönemde Kaçarlardan bahsedip Nasır- el Din ismindeki öncü reformistin çabaları ile eğitimin nasıl anayasal düzleme oturtulduğu açıklanmıştır. Yine bu dönemde Dar-ül Fünun okullarından, bu okulların kapsamından bahsedilmiştir. Ruşdiya dönemi ile ilk modern okulların kuruluşu vurgulanmıştır. Pehlevi dönemine gelince okulların sekülerleşmesine dair birçok veri ortaya çıkmış, okullarda Farsça eğitimin yaygınlaştırılmaya çalışıldığını bu yöntemle de devletin yabancı okullardaki eğitimi, çağdaşı olan diğer devletlerin yaptığı gibi devlette yapılan her türlü yerli ya da yabancı iş veya işlemleri kontrol altına almak istemesinden kaynaklı, kendisine bağladığı kanısına varılmıştır. Ülkede 1940 yılında Tahran Üniversitesi’nin kurulması ile de , anaokulunun kuruluşu olan 19. yy.’ın başında temeli atılan düzenli ve seküler eğitim yolu tamamlanmış oldu. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir konuda bu sekülerleşmenin hem azınlıklara hem de kız çocuklarına okul kapılarını açmasıdır. Daha önceleri İran eğitim sistemi genel itibarı ile erkek-egemen ve dışlayıcı bir yol izlemekteydi.

Diğer yandan, eğitimin merkezileştirilmesi için Millî Eğitim Şûrasının kurulması da önemli bir adım olarak düşünülmelidir. İslam devrimi öncesi dönem, eğitimin bir merkezde toplanmasının yanı sıra, çağdaş dünyada var olabilmesinin, kurumsallaşmanın, eğitimin ciddi bir sisteme bağlanması, cinsiyetçi yönelimlerden vazgeçilmesinin önünü açması açısından ülke eğitim tarihi açısından önem arz etmektedir.

İncelenen tüm bu süreçlerin içinde sanat eğitiminin iyileştirilmesine yönelik bir çabanın sürekliliğine tanıklık oldum. Öyle ki, 1900’lerden başlayan incelememde değişen şartlar, yönetimler ve yaklaşımlar sürekli olarak birbirini takip etmekteydi. Burada en önemli atılımlardan biri, Prens Mirza döneminde ülkede sanat eğitimi için okullar kurulmasıdır. Avrupa’ya gönderilen öğrencilerin arasında sanat eğitimi almaya gidenlerin de olduğunu, Dar-ül Fünunlarda sanat eğitiminin de verildiğini, bu yolla oldukça başarılı sanatçıların ortaya çıktığını yine bu dönemde gözlemleyebiliriz. 1911 yılında Tahran’da

kurulan Mustazrafah Okulları'nın ülkenin yüzü batıya dönük kurumları olarak yaygınlaşması da ayrı bir ivme olarak değerlendirilebilir. Bir diğer önemli etkinlik elbette ki Tahran Bienalidir. Bu bienal bir nevi sanat eğitimi kurumlarının ürünlerini sergileme platformu olarak düşünülebilir. Batı sanatına yönelim, kendi geleneklerini yaşatmak isteyen çok sayıdaki sanatçının geleneksel sanat ile modern sanata dair bir sentezi yaratmak istediği bir ortam oluşmasına neden oldu. Bu ortam ise zaman içinde Sakahane isimli yepyeni bir eğitim kurumu ortaya çıkardı. Böylelikle Sakahaneler, ihmal edildiği düşünülen geleneksel sanata yoğunlaştı. İslam devrimi sonrasında önceki dönem yapılan eğitim reformları İslam devletinin kuruluş ilkelerine göre yeni şekiller almaya başladı. Örneğin, görsel sanatlar dersi için okullarda verilen eğitim ilköğretim bölümünün girişinde bahsedildiği gibi gitgide daha çok İslami hal almaya başlamıştır. 1940'larda resim dersi ön planda iken doksanlar İslami sanatlara, mesela hat ve tezhip gibi sanatlara daha fazla vurgu yapmıştır. 2012 yılında yapılan bir değişiklik ile zorunlu eğitim 9 yıla çıktı fakat sanat eğitimi ders saatleri azaltıldı. Ayrıca ülkede derse ilişkin birçok kılavuz incelenmesine rağmen derslerde öğretmenlerin bu kılavuzlardaki bilgi ve tecrübeleri aktarmaktansa dersin önemsizleştirilmesine neden olacak faaliyetler içerisinde olduğu gözlemlendi. Örneğin Nouri ve Farsi (2012) tarafından yapılan bir araştırmadaki sonuçta öğretmenlerin sanat dersinde Farsça dersi işlediği sonucu görülmüştür. Başka bir araştırmada geçen ifadede ise sanat derslerinin son saatlere bırakılarak öğrencilerin konsantrasyonunun en düşük olduğu bu saatlerde derse tam olarak konsantre olamadığı belirtilmiştir. Faridan ilinde yapılan araştırmada ise velilerin malzeme alırken yük altına girdiğini düşündüğünü ve malzemeleri almayıp dersin işlenmesine engel olduğu tespit edilmiştir. Bu tür birçok engel ile sanat dersinin işlenemediği veya işlenmediği gözlemlenmiştir.

Farsça 'da adı "*Honar*" olan sanat kelimesi, Farsça' ya, Sanskrit dilinden geçen, iyi, erdem ve mükemmellik olan her şey anlamına gelen bir kelimedir ve Zerdüşterin kutsal kitabı Avesta'da bu sıfatlardan biri olan onurdan bahsedilir (Parsi, 2011, s. 18). Dilin yaşam biçiminin yansıması olduğu düşünüldüğünde, sanat kelimesiyle onuru eşanlamlı gören bir kültür ortamında bütün iyileştirme çabalarının eğitimi olumlu bir biçimde etkilemesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abrahamian, E. (2018). *Modern İran tarihi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abrahimi, T. (2019). *Sir taghirrat amuzesh u barnamayeh İran- eğitim değişikliklerinin seyri ve müfredat*. Okul Yönetiminin Büyümesi Dergisi ,Sayı 15, 52.
- Aleksandrovna Novikova, L., & Uşakova Konstantnovna, L. (2018). *ОСОБЕННОСТИ СРЕДНЕГО И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ИРАНА- İran' da orta ve yükseköğretimin özellikleri (çev. Yılmaz ACAR). СОВРЕМЕННОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ- Güncel Eğitim Pedagojisi Dergisi, ,Cilt 18, 33-36.*
- Amanat, A. (1997). *Pivot of the universe*. Oxford: Oxford University Press.
- Amirinia, K. (2014). *Yeni eğitim öğretim yılında 10. sınıfın başlaması münasebetiyle ortaokulun ikinci dönemine bir bakış*. Vîjename, Cilt 2, 24.
- Arasteh, R. (1962). *Education and social awakening in iran*. Leiden: Paragon Book Gallery.
- Ashraf, S. (1986). *New horizons in Muslim education*. American Journal of Islamic Sciences, Vol. 3, No. 1, 165.
- Azizi, G. (2013). Sanatsal eğitimin etkileri ve sonuçları (asar va natiac tarbiti honari). *Sanat Eğitiminin ilerlemesi Dergisi* 3. Sayı Bahar 2011, 46-48.
- Babazadeh, H. (2015). Nügerayi der huneri İran- نوگرایی در هنر ایران. *Doğu Esintileri, Sayı* 3, 439 - 466.
- Baler, H. T. (1990). *3-7 Yaş çocuklarında resim yoluyla yaratıcılığı geliştirilmesi*. Ankara: M.E. Basımevi.
- Behbahania, A. (2010). Teknik ve mesleki eğitim ve İran'daki eğitim sisteminin yapısı. (çev. Yılmaz Acar) *Procedia Sosyal ve Davranış Bilimleri Dergisi* 5. Sayı, 1073.
- Behnam, C. (1996). İran' da modernleşme .Tahran : Amir Kabir.
- Bolat, G. (2013). Mîrzâ Tâki Hân (Emîr Kebîr) ve reformları (1848 - 1851). *Belleten TTK*, 152.
- Brill, E. (1997). *The Encyclopaedia of Islam Iran, IV*. Leiden: Tuta Sub Aegide Pallas, 40.
- Brugnolli, A., & Saiani, L. (2010). Come scrivere una revisione della letteratura- literatür taraması nasıl yazılır? (çev. Yılmaz ACAR). Verona: *Università degli Studi di Verona Facoltà di Medicina e Chirurgia Area Formazione Professioni Sanitarie*, 1.

- Dara, M. (2016). Kaçar döneminde yeni ilköğretim yöntemi (Farsçadan çev. Yılmaz Acar). *Bilim Tarihi*.
- Darani, F. Z. (2017). Ortaöğretim resim dersinin sorun ve sınırlılıklarının öğretmen bakış açısıyla değerlendirilmesi (*orjinali farsça*) (s. 1-24). Tahran: Tahran Üniversitesi, 2-19.
- Dizaji, P. G. (2021). *İran avangard sanatının yerel bir yorumu : " Sakahane" hareketi . İdil*, 193-206.
- Curtis, G., & Hooglund, E. (2008). *Iran- a country study*. Washington: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 84-91.
- Ekhtiar, M. (2001). Nasir al-din shah and the dar al-funun: the evolution of an institution. *Iranian Studies*, Vol. 34, No. 1/4, Qajar Art and Society, 153-163.
- Ergün, M. (2015). Mehmet Ali Paşa zamanında Mısır'da eğitimin batılılaşması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 3, 280.
- Fanid, N. A. (2020). İran'ın idari teşkilat sistemi. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 134-158.
- Farhang, A., Siadat, S., Arbabisarjou, A., Farhang, M., & Shrazi, M. (2012). *Education in Iran*. Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business June Vol-4, No 2, 1005-1014.
- Felhoun, F. (2010). Iran. *equity & excellence in education*, 13.
- Ferd Dunyayî , H., El Hade Bagheri, M., & Khani, A. (2014). *İmam Hamaney'in bakış açısıyla eğitim sisteminin dönüşümünün stratejik önceliklerini anlamak*. Bilimsel Araştırma Üç Aylık İslami Yönetim, Yıl 23, Sayı 1, 130.
- Figueiredo, N. M. (1990). Desenvolvimento e avaliação de coleções, notas de estudo de biblioteconomia- Koleksiyonların gelişimi ve değerlendirilmesi, biblioekonomi eğitimi notları (çev. Yılmaz ACAR). *Revista Brasileira de biblioteconomia e documentação Volume 23 numero 1/4 Janeiro/ Dezembro*, 131.
- Garthwaite, G. R. (2021). *İran tarihi Pers imparatorluğu' ndan günümüze*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 183.
- Hedayat, M., & Musa Kahn , S. (2014). Changing the face of education in nineteen century in Iran . *Cultural Center of University of Malaya* , 35-48.
- Hosseini, H. T. (2002). *Kaçar, Pehlevi ve İslam Devrimi'nin üç döneminde onu etkileyen sosyal, ekonomik, politik ve kültürel değişimlere vurgu yaparak İran'daki genel*

- eğitimin tarihsel seyrinin karşılaştırmalı ve analitik bir çalışması*. Tahran: Kültür Devrimi Yüksek Konseyi Sekreterliği, 58-64.
- Hosseini, S. S. (2005). Sanat dersinin psikolojik olarak incelenmesi ve ilköğretim okullarındaki önemi . *Sanat Eğitiminin İlerlemesi Dergisi*, Sayı 153, 31-32.
- Javaheripour, İ., Abbasi, E., Khan, M., & Hasanpour, M. (2021). A comparative study of primary school visual arts curriculum in Australia, Canada, Iran and Ireland. *Iranian Journal of Comparative Education*, Vol. 4, Issue 2, 1097-1116.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Basım Yayıncılık, 35.
- Kargez, M., Kobek, H., & Aldaghi, A. (2019). İran ve Japonya'daki ilkokul sanat müfredatının karşılaştırmalı olarak incelenmesi (Orjinali Farsça). *Yenilikçi Eğitim Dergisi (Faselehi Noverohihaye Amuzash)*, Sayı 67, Yıl 17, 113-149.
- Kazemi, R. (2019). 1980 sonrası sanat ve sanat eğitiminde Türkiye- İran etkileşimi- Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi EBE*, 1-86.
- Keshmirshakan, H. (2005). Neo-traditionalism and modern Iranian painting: the "saqqakhaneh" school in the 1960's. *Iranian Studies , Aralık., 2005, Vol. 38, No. 4*, 607-630.
- Khaki, G., & Altaf Bhat, M. (2015). Pahlavi's the pioneers of education in Iran: a study of reza shah. *International Journal Of Education*, Vol 3, No 3, 46.
- Koca, M. (2020). XX. yüzyılın başında Şah Rıza Pehlevi'nin reformları ekseninde İran'ın modernleşme çabası. *Asia Minor Studies, Cilt 8 Sayı 1*, 355-371.
- Maneshri, D. (1992). *Education and making of modern İran*. New York: Cornell University Press, 152-159.
- Mehran, G. (2003). Khatami, political reform and education in Iran. *Comparative Education*, 323-328.
- Mehrmohammadi, M. (2003). Art education in Iran : reclaiming in lost ground. *Journal of Humanities Vol. 10* , 41-51.
- Michael F. Shaughnessy, K. K. (2012). *Handbook of early childhood education- ilk çocukluk eğitimi el Kitabı (çev. Yılmaz ACAR)*. Hauppauge, New York: NOVA Science Publishers, 15.
- Ministry of Education. (2012). *National curriculum of the Islamic Republic of Iran*. Tahran: Ministry of Education, 48-55.
- Ministry of Education of I.R. of Iran. (2008). National report on development of education in the I.R. of Iran with an emphasis on inclusive education a way to the future-

- geleceğe giden kapsayıcı eğitime vurgu yapılan İran'da eğitimin geliştirilmesine ilişkin ulusal rapor (çev. Yılmaz ACAR). *National Report*, 11.
- Moini, Z., Raisi Makiani, F., & Hakimzadeh, P. (2010). *Lise için sanat eğitimi*. Kuzey Iranshahr: Milli Eğitim Bakanlığı, 55.
- Mortimer, L. R. (2004). *Iran, a country study*. Montana, ABD: Kessinger Publishing, LLC, 86.
- Moussapour, N. (2003). İran'ın ilköğretim düzeyi müfredatlarında zaman ögesinin evrim süreci (H. 1377-1288) (Ravand tahavolat onsor zaman dar barnamehai darsi maghta). *Shahed üniversitesi Bilimsel Araştırma Dergisi- Domahane Almi-Paguhshi Daneshgahe Shahed*, Vol 2, 49-70.
- Musa, F., Syukri, M., & İmam Marzuki, D. (2021). İran eğitim modernizasyonu stratejisi (İran' ın İslam lideri erken 20.yy yenilenme hareketinintle iletişim araçları aracılığıyla tarihi gerçeklerin açıklanması). *Budapest International Research and Critics Institute (BIRCI-Journal) : Humanities and Social Sciences*, 4. Sayı, 272.
- Najafipour, E. (2018). Çağdaş çağda geleneksel sanatlar için ilk resim merkezi. *Rashide Amuzash-e Huner*, Vol.1, 16th Period, 52-59.
- Nejad, S. A. (2009). İran' da okul öncesi politikaların gözden geçirilmesi ve analizi . *Kamu Politikası Dergisi*, Yaz 2009, Cilt 5 , 1-4.
- Nouri, A., & Farsi, S. (2014). İlköğretim sanat müfredatının uzman ve eleştirel eğitim yöntemiyle değerlendirilmesi (Orjinali Farsça). *Eğitim ve Öğretim Dergisi*, Cilt 3, 76-116.
- Nouri, A., & Farsi, S. (2018). The current state of arts education in Iran: a case study in two elementary schools using educational criticism. *The International Journal of Art*, Vol 37, 126-135.
- Özsoy, V. (2015). *Görsel sanatlar eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, 48.
- Pakbaz, R. (2015). *Dawraha-yi maarif-i huner*. Tahran: Farhang-i Maasir, 893.
- Pargoo, M. (2021). *Secularization of islam in post-revolutionary Iran*. New York: Routledge Publishing ,103.
- Parsa, M. G. (2011). Okullarda sanat eğitimi (Amuzash-i Honar der Madrasa). *Sanat Eğitimi İlerlemesi Dergisi Sonbahar*, Sayı 27, 1390, 18-21.
- Parsi, M. G. (2011). Amouzash-i hunar dar madrasa. *Eğitimin Gelişimi*, 18.
- Pashazade, G. (2021). Naser al-Din Shah döneminde İran'da ilköğretimde reform yapma fikri. *Tarihsel sosyoloji*, Vol 13, 58.

- PRB. (2022). *World population data sheet*. Connectitut: Population Reference Bureau, 3-14.
- Radpour, F., Shapourian, F., Sharifzadeh, S., & Safevi, M. (2012). *İlköğretim birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar sanat dersi öğretmen kılavuzu*. Tahran: Ders Kitabı Basım ve Dağıtım Genel Müdürlüğü, 10.
- Rahbari, L. (2016). Women in higher education and academia in Iran. *Sociology and Anthropology*, 1005.
- Ridley, D. (2012). *The literature review step by step guide for student- Öğrenciler için adım adım literatür taraması (çev. Yılmaz ACAR)*. London: SAGE Publications Ltd, 24.
- Rucker, R. E. (2007). Trends in post-revolutionary Iranian education. *Journal of Contemporary Asia*, Vol 21, Issue 4, 459.
- Saberi, R., Caferi, H., Javad, G., & Hossain, K. (2013). Identification of current art education approaches in Iran's middle school period art education. *E- International Journal of Educational Research*, Cilt 3, Sayı 3, 50-64.
- Sadri, M. (2013). Kaçar hanedanı döneminde iran'da eğitim-öğretim faaliyetlerinin değişmesi ve yeni okulların açılışı. *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*, Cilt 77, Sayı 279 , Cilt 77, 658.
- Safavi, N. (2002). Report on validation study of the curriculum guide for the arts at the elementary level. *Orcd*, 2.
- Sanat Ders Kitabı Derleme ve Üretim Kurulu (1982). *The teacher's guide for instruction of art*. Tahran: Milli Eğitim Bakanlığı, 6.
- Satomi Izumi-Taylor , Yoko Ito. (2017). Japon ece: sosyal adaletle sonuçlanan dört yetenek (erişilebilirlik, karşılanabilirlik, hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik) (çev. Yılmaz Acar). in *Early Childhood Education Policies in Asia Pacific*, 73-86.
- Sharifian, M. (2018). *Early childhood education in Iran: progress and emerging challenges- İran'da erken çocukluk eğitimi: süreç ve ortaya çıkan zorluklar* (çev. Yılmaz ACAR), *International Journal of the Whole Child* Vol.3, No.1, 30.
- Solbhi, S., Idiman, K., & Bahador, H. (2016). -بررسی تطبیقی نظام آموزشی ایران و ترکیه (Çev. Yılmaz ACAR) Türkiye ve İran eğitim sistemlerinin karşılaştırılması. *Third Global Conference on Psychology and Educational Sciences*, 16.

- Tafti, S. F., Harandi, R. J., & Tabatabai, M. S. (2020). A comparative study of primary education art curriculum goals in Brazil, Greece, Iran and South Korea. *Iranian Journal of Comparative Education*, Vol 3., 580-594.
- Tazmini, G. (2009). *Khatami's iran the islamic republic and the turbulent path to reform*. New York: I.B.Tauris Publisher, 66-68.
- Ünal, S. (2021). *Modern İran tarihi- Kaçar Hanedanı'ndan İslam devrimi'ne*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Varaki, S. V., & Chaboki, R. M. (2020). Iranian philosophy of education. *Educational Philosophy and Theory* , 3.
- Yin, R. K. (2008). *Case study research: Design and methods*. California: Sage Publications, 196.
- Yüksek Öğrenim Danışmanlığı. (2013). *İran eğitim sistemi*. Ottawa: İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği, 272.
- Zarinnal, N. (2022, 01 01). The origins of Dabestān: Mīrzā Ḥasan Rushdīyeh and the quest for new education- Dabestan' ın kökenleri: Mirza Hasan Ruşdiye ve yeni eğitim için arayış (çev. Yılmaz Acar). *Iranian Studies*, Vol 54., 248-249.

İNTERNET KAYNAKLARI

- http-1. (2022, 21 09). [www.iranicaonline.org https://iranicaonline.org/articles/education-xv-foreign-and-minority-schools-in-persia](https://iranicaonline.org/articles/education-xv-foreign-and-minority-schools-in-persia) adresinden alındı
- http-2. (2022, 09 08). wenr.wes.org
<https://wenr.wes.org/2017/02/education-in-iran> adresinden alındı
- http-3. (2022, 09 07). www.tehrantimes.com
<https://www.tehrantimes.com/news/417057/Iranian-kindergartens-start-book-reading-Mondays> adresinden alındı
- http-4. (2022, 09 07). www.rferl.org
https://www.rferl.org/a/iran_separates_sexes_in_preschool/24305334.html adresinden alındı
- http-5. (2022, 09 10). [ibe.unesco.org](http://www.ibe.unesco.org)
http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/Countries/WDE/2006/ASIA_and_the_PACIFIC/Islamic_Republic_of_Iran/Islamic_Republic_of_Iran.htm adresinden alındı
- http-6. (2022, 09 14). www.tasnimnews.com
<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1393/03/16/392005> adresinden alındı
- http-7. (2022, 09 22). www.rrk.ir
www.rrk.ir/Files/Laws/%25D8%25AC%25D8%25AF%25D9%2588%25D9%2584%2520%25D9%2585%25D9%2588%25D8%25A7%25D8%25AF%2520%25D8%25AF%25D8%25B1%25D8%25B3%25D9%258A%2520%25D9%2588%2520%25D8%25B3%25D8%25A7 (çev. Yılmaz ACAR) adresinden alındı
- http-8. (2022, 10 22). oerp.ir
<http://oerp.ir/article/1961/%D9%86%DA%AF%D8%A7%D9%87%DB%8C-%D8%A8%D9%87-%D8%A2%D9%85%D9%88%D8%B2%D8%B4-%D9%87%D9%86%D8%B1-%D8%AF%D8%B1-%D9%85%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D8%B3-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86> adresinden alındı
- http-9. (2022, 11 18). <http://www.jcsicsa.ir>
http://www.jcsicsa.ir/journal/aim_scope?lang=en adresinden alındı
- http-10. (2022, 09 07). www.childhoodexplorer.org
<https://www.childhoodexplorer.org/env-edu-iran> adresinden alındı
- http-11. (2023,04 06). www.mehrnews.com

<https://www.mehrnews.com/news/4985957/%D8%AA%D9%88%D8%B3%D8%B9%D9%87-%D9%85%D9%87%D8%A7%D8%B1%D8%AA-%D8%A8%D8%AF%D9%88%D9%86-%D8%AA%D9%88%D8%B3%D8%B9%D9%87-%D8%B2%DB%8C%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D8%AE%D8%AA-%D9%87%D8%A7-%D8%A7%D9%85%DA%A9%D8%A7%D9%86-%D9%BE%D8%B0%DB%8C%D8%B1-%D9%86%DB%8C%D8%B3%D8%AA> adresinden alındı

http-12. (2023,04 ,06). www.meemartgallery.com

<https://www.meemartgallery.com/artists/> adresinden alındı

http-13. (2023,04, 06). www.guggenheim.org

<https://www.guggenheim.org/blogs/map/postwar-cultural-flows-and-their-legacies-tehran-sao-paulo-rio> adresinden alındı

